

NATIONALØKONOMISK TIDSSKRIFT

FOR SAMFUNDSSPØRGSMÅAL
ØKONOMI OG HANDEL

1940

UDGIVET AF NATIONALØKONOMISK FORENING

REDAKTIONSUDVALG

C. V. BRAMSNÆS • H. P. GØTRIK • F. ZEUTHEN

REDAKTØR: CARL IVERSEN

✱

OTTE OG HALVFJERDSINDSTYVENDE BIND

GYLDENDALSKE BOGHANDEL • NORDISK FORLAG
KØBENHAVN 1940

TREDJE RÆKKES OTTEOGFYRRETYVENDE BIND

WIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKJÆR), KØBENHAVN.

NATIONALØKONOMISK TIDSSKRIFT

UDGIVET AF NATIONALØKONOMISK FORENING

REDAKTIONSUDVALG:

C. V. BRAMSNÆS · H. P. GØTRIK · F. ZEUTHEN

REDAKTØR: CARL IVERSEN

*

1940

78. BIND · 1. HEFTE

*

INDHOLD:

	Side
ARBEJDSLØSHEDEN ENDNU ENGANG. Af F. Zeuthen og H. Cl. Nybølle	1
RATIONALISERING I DANSK MEJERIBRUG. Af Johs. Kyed	17
VURDERING OG KALKULATION UNDER KRIGSTIDENS PRISSTIGNINGER. Af Erich Schneider..	33
BOGANMELDELSER (se Omslagets 3. Side)	53

GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK FORLAG
KØBENHAVN · MCMXL

DEN DANSKE

43 AFDELINGER I
KØBENHAVN OG OMEGN:

*Amagerbrogade	105
*Amagertorv	2
Bogsværd Hovedgade	172
*Ballerup, Stationsvej	17
*Bernstorffgade	23
*Bernstorffvej	140
*Borups Allé	201
*Chr. d. IX's Gade	1
*Falkonerallé	72
Farum Hovedgade	
*Flasketorvet	90
*Frederiksborggade	11
*Frederiksborgvej	150
*Frederikssundvej	177
*Gentofte, Gentoftegade	64
*Gl. Kongevej	116
*Glostrup, Hovedvej	87
*H. C. Ørstedsvæg	73
Hovedvej, Frihavnen	
Hersholm Hovedgade	
*Istegade	132
*Kongens Nyltorv	24
*Lyngby Hovedgade	52
*Lyngbyvej	43
*Nyltorv	7
*Nørrebrogade	58
*Nørrebrogade	160
*Ordrupvej	90
*Rådhuspladsen	45
*Roskildevej	159
*Rungsted	
Slangstrup	
*Strandvej	41
*Strandvej	80
*Søborg Hovedgade	71
*Taarbæk Strandvej	95
*Taarbæk, Kægevej	87
*Torvegade	45
*Valby Langgade	73
*Vanløse, Jernbaneallé	99
*Vesterbrogade	46
*Vester Farimagsgade	37
*Østerbrogade	68

I de med * betegnede Afdelinger forefindes Netbox til Indbetaling hele Døgnet.

53 AFDELINGER
I PROVINSEN

LANDMANDSBANK

AKTIEKAPITAL: Kr. 50.000.000.—
RESERVEFOND: Kr. 34.000.000.—

HOVEDKONTOR

HOLMENS KANAL 12

KAPITAL-FORVALTNING

FRIE OG BAANDLAGTE KAPITALER MODTAGES TIL FORVALTNING.
REGLEMENT TILSENDES PAA FORLANGENDE. (TELF.: 6500 - LOKAL 343).

VÆRDIPAPIRER

MODTAGES I OPBEVARINGSDEPOT.
(Gebyr 50 Øre aarligt af 1000 Kr. nom. Beløb.
Min. 2 Kr.).

AKTIER OG OBLIGATIONER

KØBES OG SÆLGES.

BOXER UDLEJES.

HUSLEJEINDBETALINGER MODTAGES.

ALLE FORESPØRGSER BESVARES
OMGAAENDE AF VORE AFDELINGER
OG VORT HOVEDKONTOR:

— Central 6500 Lokal 65. —

TELEGRAM - ADRESSE: **LANDMANDSBANK**

INDHOLD

FORFATTERLISTE:

	Side
GEIGER, THEODER: Reklame og erhvervspolitisk Propaganda	169
GLUD, TROELS: En Vurdering af de danske Bankers Laane- og Konsolideringspolitik gennem de sidste 10 Aar	188
GØTRIK, H. P.: Samhandel under Clearingforhold	262
KRISTENSEN, THORKIL: Problemer vedrørende Prisdifferentiering	152
KRISTENSSON, ROBERT: Noen prispolitiske problemer i Norden idag	107
KYED, JOHS.: Rationalisering i dansk Mejeribrug	17
LØMHOLT, EJNAR: Rationel Detailhandel	65
LUND, ARNE: Et Stykke fransk Dogmehistorie fra Efterkrigstiden	308
LUNDBERG, ERIK: Den svenske Prispolitik	243
NIELSEN, AXEL: En københavnsk Prisreguleringskommission i 1813	113
NYBØLLE, H. CL. og F. ZEUTHEN: Arbejdsløsheden endnu engang	1
NYBØLLE, H. CL.: Dødelighed og Krig	293
PIPPING, HUGO E.: Økonomiska anpassningsproblem i Finland	276
SCHNEIDER, ERICH: Vurdering og Kalkulation under Krigstidens Prisstigninger	33
WELINDER, CARSTEN: Den svenska prisregleringen	80
ZEUTHEN, F. og H. CL. NYBØLLE: Arbejdsløsheden endnu engang	1
ZEUTHEN, F.: Statens Beskæftigelsesplaner	225

INTERNATIONAL LITTERATUROVERSIGT	323
--	-----

PRISOPGAVER	123
-------------------	-----

BOGANMELDELSER:

Åkerman, Johan: Økonomisk teori I. De økonomiske kalkylerna (F. ZEUTHEN)	213
Betænkning angaaende Færøernes Erhvervsliv (KJELD PHILIP)	61
Callo, P. A.: Kreditforeningerne og Landbrugets Gældsproblem (KJELD BJERKE)	63
Dansk Landbrug fra 1880 til 1938 (ERIK MORTENSEN)	214
Eucken, Walter: Die Grundlagen der Nationalökonomie (F. ZEUTHEN)...	338
Gerhardt, Johannes: Deutsche Arbeits- und Sozialpolitik (F. ZEUTHEN)...	219
Jantzen, Ivar: Basic principles of business economics and national planning (JØRGEN PEDERSEN)	53
Johsen, Oscar Albert: Norwegische Wirtschaftsgeschichte (EVEN MARSTRAND)	125
Keilhau, Wilhelm: Det norske folks liv og historie i vår egen tid (EVEN MARSTRAND)	128

1376794

	Side
Klebs, Friedrich: Kartellform und Preisbildung (P. P. SVEISTRUP)	131
Koopmans, T.: Tanker freight rates and tankship building (P.P.SVEISTRUP)	223
Paulson, Eilif W.: Norsk regnskapslovgivning (P. P. SVEISTRUP)	341
Schneider, Erich: Einführung in die Grundfragen des industriellen Rechnungswesens (PALLE HANSEN).....	58
Sällfors, Tarras: Arbetsstudier inom industrien (P. P. SVEISTRUP).....	341
Tork, J.A.: Jernbanetariffer og Omkostningsberegninger (ERICH SCHNEIDER)	57
Trafikkommissionens Betænkning (P. P. SVEISTRUP)	64
Zeuthen, F.: Arbejdsløsheden og Arbejdsledigheden (THOMAS SINDING)	221

NATIONALØKONOMISK FORENING:

Rationalisering i dansk Mejeribrug. Foredrag den 30. Januar 1940 af Mejeriejer JOHS. KYED	17
Vitenskapelige og politiske vurderinger. Foredrag den 23. Februar 1940 af Professor, Dr. WILHELM KEILHAU, Oslo.	
Statens Beskæftigelsesplaner. Foredrag den 8. November 1940 af Professor, Dr. polit. F. ZEUTHEN	225
Økonomiska anpassningsproblemet i Finland. Foredrag den 9. December 1940 af Professor, Dr. HUGO E. PIPPING, Helsingfors	276
Generalforsamling. November 1940.....	336
Medlemsliste pr. 31. December 1940.....	342

ARBEJDSLØSHEDEN ENDNU ENGANG.

Af F. ZEUTHEN og H. C. L. NYBØLLE

I.

I Februar 1938 fik Socialministeriets statsvidenskabelige Konsulent Jørgen S. Dich af Socialministeren den Opgave at foretage en Undersøgelse om Arbejdsløshedens Udvikling her i Landet i de senere Aar samt saa vidt gørligt at skønne over de fremtidige Beskæftigelsesmuligheder. Resultatet foreligger i en Betænkning¹⁾ udgivet af Socialministeriet i August 1939.

I det følgende er det — naar der ogsaa skal blive Plads til Diskussion og Kritik — kun muligt at omtale en Del af det fyldige Materiale og de mange interessante Betragtninger, som findes i Socialministeriets og Dichs Værk. Af ikke mindst Interesse er den Specialundersøgelse, som er foretaget for en Række Fag ikke alene ved Bearbejdelse af de foreliggende Tal, men ogsaa ved direkte Forespørgsel til Repræsentanter for Arbejdere og Arbejdsgivere inden for Fagene om Aarsagsforhold og tildels ogsaa om mulige Midler.

Den enquêtemæssige Metode kunde sikkert anvendes med Fordeel i væsentlig større Udstrækning her i Landet, og Spørgsmaalene skulde da helst ikke begrænses til de officielle Organisationers Repræsentanter, jfr. de engelske Kommissioners Vidneafhøringer. Metoden synes særlig anvendelig med Hensyn til den sociale Lovgivnings Virkninger og sociale Fænomener som Arbejdsløsheden. Da navnlig Organisationsrepræsentanternes Svar kan ventes paavirket af de store faglige og politiske Grupper officielle Standpunkter om Hovedspørgsmaalene, faar Besvareelserne med Hensyn til de enkelte Fags praktiske Specialspørgsmaal formentlig størst Værdi, og Svar med Hensyn til Anvendeligheden af konkrete Midler vil muligvis have et mere praktisk underbygget Grundlag end Svar med Hensyn til Aarsagsforholdene²⁾. Spørgsmaalene maa i

¹⁾ Arbejdsløshedsproblemet i Danmark 1930—38. 1939.

²⁾ Jfr. mit Forslag om en videregaaende faglig Arbejdsløshedsundersøgelse, Socialpolitik I, S. 282.

alle Tilfælde ikke stilles efter et ensartet Skema, men maa tilpasses efter de besvarendes særlige Forhold, saaledes som disse fremgaar af Statistiken. Den upartiske Formulering af Spørgsmaalene bliver da iøvrigt et særligt Problem. Enquête-mæssige Undersøgelser bør formentlig i Reglen udføres af den Administrationsgren, Emnet hører under, her altsaa Socialministeriet. En mere mekanisk Bearbejdelse af omfattende statistisk Materiale egner sig formentlig bedre for Statistisk Departement.

Af de Forhold, som i Dichts Betænkning er belyst for en Række Fag, vel iøvrigt overvejende paa Basis af Talmaterialet, kan nævnes Sæsonsvingningerne, Rationaliseringen, som i de fleste Tilfælde synes at have spillet en relativt lille Rolle i den undersøgte Periode (1930—38), og ikke mindst de enkelte Fags Tilgangs- og Afgangsforshold. Sømænd og kvindelige Arbejdere viser sig at høre til Gennemgangsfag, det sidste med gennemsnitlige Tilgangs- og Agangsprocenter paa 29 og 22. Tilgangen er forholdsvis stabil, hvor der er Lærlingeuddannelse. I andre Tilfælde kan særlige Chancer eller stor Arbejdsløshed paa andre Omraader give en abnorm stor Tilstrømning. I Træindustrien, hvor Arbejdsløsheden er stor, har man ved Udvidelser almindeligt tilkaldt ny, uorganiserede Folk uden større Tilknytning til Faget, medens man i Tekstilindustrien har foretrukket at benytte Fagets øvede Folk, hvad der bidrager til at formindske Fagets Arbejdsløshed, idet de langvarigt arbejdsløse udskydes. Det nævnes for en Række Fag, at den forlængede Understøttelsesperiode og stigende Adgang til Kontingenthjælp har virket i Retning af at nedsætte Afgang og dermed beholde et Antal arbejdsløse inden for Faget. Hvor stor Chance disse Personer havde haft for at faa Arbejde andetsteds, hvis de var tvunget ud af Faget, og hvorledes dette havde virket paa Landets Totalbeskæftigelse, er et Problem for sig, som Undersøgelsen ikke søger at trænge til Bunds i — nærmest afviser med Paastanden om formel Stigning i Arbejdsløshedstallene (S. 289). Der paavises iøvrigt ikke ubetydelige Eksempler paa Overgang mellem faglige Grupper (jfr. S. 174). Paa et afgørende Punkt er der i alt Fald Grund til at tro, at Overgangen næppe har givet Anledning til nogen større Forøgelse af Totalbeskæftigelsen, højst en Fortrængning af tidligere beskæftigede, navnlig ældre Folk. Det drejer sig om Overgangen til Arbejdsmandsfaget. Her har ogsaa Afgang fra Landbruget bidraget til en voldsom Tilgang trods stor Arbejdsløshed i Forvejen. (Man kunde her rejse det almindelige Problem, i hvilket Omfang er Overførelse af Arbejdskraft

paavirket af Forskel i Løn og i hvilket Omfang af Forskel i Chancen for Beskæftigelse? Og kan Chancen for de overflyttede ikke ligge væsentligt højere end for de forud tilstedeværende Arbejdere i Tilgangsfaget?). Naar det, som det stærkt fremhæves, navnlig er Arbejdsmændene, som har en stor Arbejdsløshed og stigende Tal i den undersøgte Periode, skulde det synes rigtigt at forøge Antallet af faglærte eller de i mindre Omfang uddannede, hvorved der dels vil opstaa Chancer for Forøgelse af disses Totalbeskæftigelse, og dels for at denne Beskæftigelse skal give Anledning til supplerende Arbejde for de ufaglærte i samme eller andre Fag. M. H. t. Spørgsmaalet om Oplæring og Faguddannelse samt Regulering af Arbejdsmarkedet kan henvises til det interessante Afsnit om »Arbejdsmarkedet og Arbejdsløshedens Bekæmpelse« i den omtrent samtidig fremkomne »Betænkning om Beskæftigelsespolitik og Erhvervsmuligheden i Danmark« udgivet af Arbejderbevægelsens Erhvervsraad.

De omtalte interessante Specialundersøgelser er imidlertid ikke Hovedsagen i Dichs Undersøgelse. Det, som tillægges størst Betydning, synes at være en Paavisning af, at Stigningen i Arbejdsløshedstallene i Perioden 1930—38 for en meget stor Del beror paa en mere fuldstændig Optælling bl. a. paa Grund af ændrede Understøttelsesregler. En Paavisning af, hvorledes den stærkt skiftende ordinære og ekstraordinære Lovgivning og Ændring i Kassernes Vedtægter samt den stigende Forsikring har virket paa Arbejdsløshedstallene, er naturligvis meget betydningsfuld og har krævet et stort og detailleret Arbejde. Med Hensyn til Gennemførelsen af disse Beregninger, der til Tider kan forekomme noget usikre, kan ganske henvises til Professor Nybølles Bemærkninger. Her skal blot nævnes, at Undersøgelsens Maal synes at ligge noget ved Siden af det, der maatte være Hovedopgaven. Man beregner, med hvor mange Tusinde det faktiske og forholdsvis nøjagtige Arbejdsløshedstal paa Slutningstidspunktet skal reduceres for at kunne ligestilles med de mindre fuldstændige Arbejdsløshedstal omkring 1930. Det afgørende Udgangspunkt for vor Arbejdsløshedspolitik maa dog være ikke den større eller mindre Stigning i de senere Aar, men at vi faktisk er oppe paa ca. 20 pCt. i en Række »konjunkturmæssigt« set forholdsvis gode Aar. Viser Beregningerne, at Forholdene ikke var væsentlig bedre under forrige relative Højkonjunktur, kan dette kun gøre Problemet mere alvorligt. En Sammenligning mellem disse i mange Retninger uensartede Perioder bliver i alt Fald af mindre Betydning. Vil man korrigere,

synes det mest rimeligt i Stedet for at nedsætte Nutidens virkelige, absolute Arbejdsløshedstal at forhøje Fortidens Procenter.

I Forbindelse med Spørgsmaalet om formel eller virkelig Stigning i Arbejdsløsheden staar Spørgsmaalet om Definition af Begrebet Arbejdsløshed. Vil man opstille den nævnte Sondring, maa man ved Siden af den »empirisk-statistiske« Definition, som paa Basis af Lovgivning og administrativ Praksis forklarer, hvilke Arter af Tilfælde der medtages i Statistiken, have et andet teoretisk eller ideelt Arbejdsløshedsbegreb, ud fra hvilket man vurderer Arbejdsløshedstallenes »reelle« Betydning. Jeg skal iøvrigt ikke her komme ind paa Forf.s »realistiske« Definition, som han selv kun synes at betragte som et foreløbigt Program, og som synes for afhængig af de skiftende legale Betingelser og derfor uegnet til ved Sammenligning med den statistisk definerede Arbejdsløshed (Arbejdsløshedstallene) at sondre mellem formel og reel Ændring i Arbejdsløsheden — hvad der trods Anvendelsen af andre Ord — netop synes at være Forf.s Hovedopgave, jfr. Prof. Nybølles Omtale af Løsningen af denne Opgave.

Dich begynder iøvrigt sin Bog med ganske unødvendigt at se rødt og med stor Drabelighed at bekæmpe navnlig den af Professor Bagge og den svenske Arbejdsløshedskommission opstillede Definition, hvorefter en Mand er arbejdsløs, naar han ikke kan faa Arbejde til den Løn, som hans selv forlanger. Dich siger herom (S. 9 og 10): »I de teoretisk-abstrakte Definitioner søger man at simplificere Spørgsmaalets mange og komplicerede Sider i enkelte og elegante Formler, der passer ind i en eller anden økonomisk-teoretisk Tankekonstruktion. Som typisk Eksempel paa en Begrebsbestemmelse af denne Art kan tages den svenske Arbejdsløshedskommissions Betænkning I, hvor Arbejdsløsheden ud fra visse Tankekonstruktioner angaaende det økonomiske Sammenhæng under fiktive Forudsætninger alene ses som et Resultat af Eksistensen af bestemte Arbejdsvilkaar«. »Kun for den, der ønsker paa Forhaand at lægge Arbejdsløshedsproblemet i den Prokrustesseng, som er nødvendig for at faa det til at tjene en vis urealistisk økonomisk Tankekonstruktion, har denne teoretisk præjudicerende Definition Interesse. Dertil kommer, at den ved paa Forhaand at henvise hele Spørgsmaalet til den Abstraktionernes Verden, hvoraf den selv er et Resultat, ikke fremhæver Data, der aabner Muligheder for at gøre den til Genstand for empirisk Forsken«. Det forekommer mig imidlertid, at nævnte svenske Definition er langt mere uskyldig, upolitisk og ikke-præjudice-

rende, end Dich giver det Udseende af. Det afgørende Udgangspunkt er, at Manden forgæves søger Arbejde. Han kan altsaa ikke faa det under de givne Forhold. Blandt disse kan man udtrykke-
lig nævne: ved den Løn, han faktisk forlanger. Denne i og for sig overflødige Tilføjelse — som dog kan virke lidt drillende — har for saa vidt Interesse, som man understreger, at man tager alle med, selv om de forlanger en usædvanlig eller ud fra et eller andet Synspunkt »urimelig« høj Løn. Dette er naturligvis mere liberalt over for de arbejdssøgende end en Afskæring, naar Lønkravene overstiger »de gældende Arbejdsbetingelser« (Dich S. 11), og man slipper for den sikkert ofte vanskelige Afgørelse af, hvad der i det enkelte Tilfælde er »gældende« (overenskomstmæssige eller sædvanlige, naar visse andre Tilfælde anvendes som Sammenligningsgrundlag). Hvor man søger Arbejde, men ikke kan faa det til den Løn, man selv forlanger, foreligger Udbud uden Efterspørgsel, hvad der vel maa være det fra et økonomisk Synspunkt afgørende. At den omtalte svenske Definition kan trænge til udfyldende Forklaringer, f. Eks. med Hensyn til forkortet Arbejdstid, skal ikke benægtes, jfr. iøvrigt det, som Dich siger om den realistiske Definition. Definitionen skal blot afgøre, hvilke enkelte Personer der under de givne Betingelser maa anses som arbejdsløse. Den samlede Arbejdsløshed opgøres ganske simpelt ved at optælle alle disse Personer uden nogen som helst præjudicerende Spekulationer om Aarsagsforhold og den problematiske Virkning af en eventuel Lønændring for den enkelte over for Totalbeskæftigelsen. Definitionen skal netop — i Modsætning til hvad Dich siger (S. 11 øv.) — ikke sige noget om Aarsagen.

Om Aarsagerne til Arbejdsløsheden findes adskilligt af Interesse bl. a. i Afsnittene om »Befolkningstilvæksten og Beskæftigelsen«, hvor den forholdsvis store Stigning i Antallet af Personer i arbejdsdygtig Alder omtales, »Konjunkturudviklingen 1930—38«, hvori bl. a. gives en mere udførlig Behandling af Byggeriet, »Sæsonbevægelserne og Arbejdsløsheden« og i de foran omtalte Specialundersøgelser for en Række Fag. I det hele synes Betænkningen i vel høj Grad at give Indtryk af, at den store Arbejdsløshed, vi har haft i de senere Aar, er uundgaaelig Skæbne — i alt Fald saafremt man bibeholder den nuværende Samfundsordning og ikke lærer at afskaffe Konjunktursvingningerne. I Aaret September 1936—37 var den laveste Arbejdsløshed, naar man regner med det forskelligt beliggende Sæsonminimum for de enkelte Fag, 11,7 pCt., men det tilsvarende beregnede Sæsonmaksimum 33,2 pCt.

»Udsvinget i Arbejdsløshedsprocenterne var ca. dobbelt saa stort som den egentlige Minimumsarbejdsløshed. Dette overordentlig store Udsving er en vigtig Aarsag til, at Arbejdsløshedsprocenten i Danmark ligger saa forholdsvis høj, som Tilfældet er « (S. 159). Ved en Sammenligning med nogle andre Lande staar Danmark med det største Udsving. (Udsvinget beregnet i Procent af den gennemsnitlige Arbejdsløshedsprocent, som Forfatteren tager som Udgangspunkt for sine Betragtninger, er dog ikke den afgørende Maalestok til Belysning af Sæsonsvingningerne som Arbejdsløshedsaarsag). I Specialundersøgelsen for Malerne, hvor stor Tilgang førte til Rigelighed paa Arbejdskraft i den gode Sæson »saaledes at yderligere Koncentration af Arbejdet paa bestemte Perioder bliver mulig«, siges det dog ganske rigtigt, at »Sæsonsvingningerne i et Fag kan saaledes ikke blot være Aarsag til en vis Arbejdsløshed, men det er ogsaa muligt, at en større Arbejdsløshed i et Fag kan føre til en større Sæsonbevægelse, saaledes at Arbejdsløsheden i en vis Forstand bliver »Aarsag« til en Del af Sæsonsvingningerne« (S. 190). S. 176—77 udregnes, at Arbejdsløsheden blandt Metalarbejderne næppe kan blive lavere end 12 pCt., hvis der ikke skal indtræde Arbejdersmangel. Om denne Grænse ikke kan sænkes væsentligt, hvis der iøvrigt sker en varig Sænkning af Landets Arbejdsløshedsniveau, maa dog vist siges at være et Organisationsspørgsmaal (jfr. iøvrigt Begrebet Minimumsarbejdsløshed, S. 41 ff.). I denne Forbindelse kan henvises til Sammenligningen med Tyskland S. 324—25, herunder om Muligheden for »at tilpasse Lønpolitikken« — og i Modsætning hertil (i Forbindelse med den mindre Befolkningstilvækst i Tyskland, S. 69): »At benytte Arbejdsløshedens Nedgang som Tegn paa den tyske økonomiske Politik større beskæftigelsesmæssige Effektivitet i Sammenligning med den danske Politik, kan kun have journalistisk — og politisk — Interesse, men ikke videnskabelig«. Sidstnævnte Sted henvises dog til en senere nærmere Analyse, som altsaa synes at give et lidt anderledes Resultat.

Over for Muligheden af at begrænse Arbejdsløsheden ved en mere forsigtig Lønpolitik indtager Forfatteren — i alt Fald i det meste af Betænkningen — en stærkt afvisende Holdning. Han gør sig i første Omgang meget let og hurtigt færdig med de almindelige Argumenter for en Sammenhæng mellem Løn og Beskæftigelsesgrad ved at bortkaste den almindelige økonomiske Teori som »driftsøkonomisk«, d. v. s. som gældende blot for den enkelte Virksomhed. Det er jo rigtigt, at Virkningen af Arbejdernes Ef-

terspørgsel baade efter Forbrugsvarer og indirekte efter Nyanlæg skal tages med i Betragtning; men dette forbigaas da heller ikke i nogen fornuftig og fuldstændig Teori, som bygger videre paa og modificerer de »traditionelle« Idéer bl. a. om »Ændringer i Produktionsfaktorernes Kombination (Rationalisering) og Virkningen af de relative Prisers Forskydning«, som Forfatteren selv giver Plads i en Parentes (S. 137 n.), hvortil knyttes følgende Fodnote: »Herved bortser man ganske vist fra de to Variationsmuligheder, der ligger til Grund for hele den statiske Fordelingslære, men denne Side af Sagen vedrører ikke selve Købekraftsbetragtningen« (S. 138). Dette synes at være en foreløbig Begrænsning af Forudsætningerne; men man savner navnlig paa den følgende halve Snes Sider, hvor Forf.s egne Teorier fremstilles, den tilsvarende senere Medtagelse af det foreløbigt forbigaaede. Det drejer sig iøvrigt ikke om at bibeholde den statiske Teori i dens simplificerede Lærebogsformer eller at forkaste den (jfr. bl. a. S. 140, 2. Stk.), og et eller andet Sted, fra at finde noget helt andet at sætte i Stedet — hvorved man maaske forbigaar Synspunkter, hvis Rigtighed ingen kan benægte. Forfatteren synes imidlertid at træffe et saadant Valg, og han finder meget hurtigt Løsningen i den Marx-Keynes-Grünbaumske Kapitalteori. Med Hensyn til det nærmere Indhold og Begrundelsen af denne paa en Gang traditionelt-marxistiske og højmoderne-keynesske Teori henviser han til Artiklen af I. Grünbaum i nærværende Tidsskrifts foregaaende Aargang, hvorved Læseren af Betænkningen spares for adskilligt Hovedbrud og efter min Opfattelse en hel Del Mystik. Konklusionen af Artiklen synes iøvrigt at være, at Muligheden for at afskaffe Arbejdsløshed ved Hjælp af Løn hævnning i alt Fald her i Landet er stærkt betinget. Naar man kommer hen i Slutningen af Bogen, støder man tilsyneladende paa et noget ændret Standpunkt, idet det om Lønforhøjelserne i Foraaret 1938 i Forbindelse med Ferieloven siges, at de beskæftigelseshæmmende Virkninger næppe kan »opvejes af Lønstigningens Virkninger paa Forhold mellem Opsparing og Investering, idet Overopsparingstendensen i Danmark næppe har den dertil fornødne Styrke« (S. 297), jfr. ogsaa S. 317, 303 og førnævnte Omtale af Tyskland S. 324—25.

Den statistiske Sammenligning af de enkelte Aar (1., 2. o. s. v.) inden for »Konjunkturperioderne« 1924—30 og 1930—38 kan næppe tillægges større Værdi i Betragtning af de stærke Forandringer i handelspolitiske og andre Forudsætninger og i Betragtning af, at det vel er tvivlsomt, i hvilket Omfang disse Aarrækker

fra Toppunkt til Toppunkt i det hele kan ligestilles med en tænkt Række af gammeldags, nogenlunde ens Konjunkturbølger.

Der behandles i Betænkningen en Række Midler til Bekæmpelse af Arbejdsløsheden, saaledes Spørgsmaalet om Udvidelse af Industrien, som det Erhverv, der er i Stand til at tage imod et stigende Arbejdertal og allerede i 30'ne har haft den store Stigning i absolut Beskæftigelse, offentlig Financiering af Industriekspansionen (jfr. Warmings Forslag om de 700 Mill. Kr.), Stabilisering af Byggeriet, Foranstaltninger til Hjælp af mindre kvalificerede Arbejdere og langvarigt arbejdsløse og endelig en Tanke, Forf. ogsaa tidligere har været inde paa, en Differentiering af Arbejdsløshedsforsikringspræmierne med forebyggende Formaal. Her skal blot nævnes den Vægt, han lægger paa Anlægsarbejdernes Evne til at skabe Beskæftigelse, ogsaa naar Anlægget er færdigt, og hans i en officiel Betænkning paaskønnelsesværdigt kraftige og aabenhjertige Argumentation mod den fortsatte Øsen 100 Millioner Kr. ud om Aaret til Vej-anlæg. »Paastanden om, at Motorskatterne er Automobilisternes »egne« Penge, bliver . . . ligesaa taabelig som en Paastand om, at Tobaksrygerne eller Grundejerne skulde have særlig Ret til at træffe Bestemmelse om Anvendelsen af de Penge, som de i deres Egenskab af Skatteydere maa betale« (S. 316). Man skulde iøvrigt tro, at den Stivhed i Statens Ledelse af Landets Økonomi, som her aabenbarer sig, maatte svække Forfatterens meget optimistiske Tro paa, at man kan faa det hele til at gaa ved samtidig at dreje paa et Antal forskellige Skruer: »Naar man med andre Ord griber ind gennem Valutakontrol, Investeringskontrol o. s. v. i det økonomiske Liv for at forøge Beskæftigelsen, kan man ogsaa foretage de Indgreb, der er Betingelsen for, at en vis Rentepolitik kan føre til større Beskæftigelse med given Løn. Deraf følger naturligvis ikke, at Problemet er løseligt under alle Forudsætninger med Hensyn til Lønnens Højde« (S. 146). Burde der ikke ogsaa være en Reservation m. H. t. Realløn og andre Realindtægter?

Karakteristisk for Dichs Betænkning er, at man i adskillige Tilfælde støder paa en noget drabelig, ensidig Teoretisering og Generalisering, men at han senere, hvor han giver sig tilstrækkelig Tid, ved en forstaaende Behandling af de konkrete Tilfælde viser Evne og ærlig Vilje til at tage alle Sider med i Betragtning. Hvad der er præsteret ved Udarbejdelsen af Betænkningen paa 1½ Aar, er for saa vidt ret imponerende, og man kan ikke vente en tilfredsstillende Gennemarbejdelse ved et saa forceret Lejlighedsarbejde. Som Studiemateriale og Indledning til Diskussion er Be-

tænkning virkelig værdifuld for den kritiske Læser, men den er næppe ufarlig for den mere overfladiske, som enten sluger alle Paastande raa eller lægger det hele til Side, hvis noget forarger ham.

F. Zeuthen.

II.

Dichs Arbejde, der i Kraft af de omfattende for en Del originale, positive Data, det indeholder, maa faa en betydningsfuld Plads inden for dansk social-politisk Litteratur, indtager ogsaa den her i Landet sjældne Stilling at være en officiel Publikation, hvis Udarbejdelse er overdraget en »Kommission« paa en eneste Mand, noget, der dog er saa velkendt fra vore Nabolande, at Fordele og Mangler ved dette Princip ikke her behøver nærmere Omtale. Snarere kunde Fremkomsten af to Anmeldelser fremhæves, en Omstændighed, Forf. med Føje vilde kunne tage sig til Indtægt, hvis det ikke samtidigt lige saa vel kunde siges, at Forf. — som Forudsætning for eller Følge af Arbejdets Tilblivelsesmaade — er gaaet mere i Bredden end i Dybden; i Virkeligheden gælder dette ogsaa hvor det drejer sig om de individuelt prægede Udtryk for Forf.'s personlige Synspunkter; saadanne Udtryk er der ingen Mangel paa og de er ikke svære at finde.

Denne generelle Bemærkning skal ikke være og kan vanskeligt blive nogen egentlig Indvending, naar Opgavens Omfang tages i Betragtning. Det drejer sig jo netop ikke om en Række Arbejdsløshedsproblemer, hvis Behandling er foretaget uafhængigt af hverandre, men i hvert Fald efter Planen om en samlet Behandling af hele det danske Arbejdsløshedsproblem, ved hvilken Forf. — som Opgaven i denne Form kræver det — har søgt at faa økonomisk og statistisk Værktøj til at kooperere, og ved hvilken han ogsaa har søgt at frigøre sig fra Reminiscenserne fra Lærebogslitteraturen.

Det næste Spørgsmaal er da blot, i hvilket Omfang Forf. med Held har opereret paa sin egen Line, og saa vidt jeg ser, er det her, mere end i den lige nævnte Forbindelse, at forskellige og ikke uvæsentlige Bemærkninger til og Indvendinger mod Forf.s Fremstilling vil kunne gøres.

I Almindelighed maa det først nævnes — hvad jeg i det følgende ellers skal se helt bort fra — at Forf.s elegante Skrivemaade ikke er fri for en vis »bedøvende« Virkning, saavel paa

Læseren — naar den da ikke ligefrem virker irriterende — som muligvis endog paa Forf. selv; den bringer ham flere Steder saa let og lyst over Vanskelighederne, at han tilsyneladende end ikke faar Øje paa dem. Det kan i alt Fald roligt siges, at Fremstillingen — hvor velskreven den iøvrigt er — i ikke ringe Grad er udsat for at komme under ganske samme Dom som den, Forf. i en særlig Forbindelse og næppe i alle Tilfælde med Urette fælder over andres Forfatterskab paa dette Omraade, nemlig at »det kun kan have journalistisk — og politisk — Interesse, men ikke videnskabelig« (S. 69). Andre Steder forholder det sig dog anderledes; navnlig i de Afsnit, der behandler de enkelte Fag, findes Enkeltheder, der ikke blot vidner om Forf.s Realitetssans og intime Kendskab til, hvad det drejer sig om, men ogsaa om Evne til frisk og frigjort at arbejde med Stoffet. Desto mere spørger man derfor, om Forf. ligervis som den brave Homer ikke har været sig selv lige bevidst under hele Udarbejdelsen — eller hvis det altsammen er gjort i den fulde Bevidstheds klare Lys, hvad Hensigten har været.

Medens Forf.s Skarpsindighed nemlig nogle Steder er upaaklagelig, visner den andre Steder hen tilsyneladende ofte uden rimelig Forklaring. Der kommer derved ind i Fremstillingen en Løshed i Begreberne og en Ujævnhed i deres Behandling, som ikke kan undgaa at virke skæmmende; bl. a. rummer Arbejdet ogsaa en Mængde »Kamp mod Vejrmøller« af et Omfang, der virkelig ikke kan siges at staa i rimeligt Forhold til Realiteterne.

Dette gælder allerede de indledende Bemærkninger om Arbejdsløshedens Definition, hvor der straks drages i Leding mod Muligheden af en egentlig Definition i det hele og tilkastes andres Forsøg et voldsomt »pereat«. Først derefter er Forf. i Stand til at forberede Læseren paa sin egen saakaldte »beskrivende og realistiske« Definition. Dette sker under fortsat polemisk Kanontorden, og dog ender denne Forberedelse alene i det for Forf. ganske vist meget — for andre maaske noget mindre — afgørende, men iøvrigt særdeles fornuftige, at det er Antallet af beskæftigede det kommer an paa, men at dette Antal ikke uden videre er det samme som Forskellen mellem det samlede Antal Organisationsmedlemmer og Antal ledige i Følge Statistiken; formodentlig kræver denne Stil vel saa en veritabel Definition til Udløsning; i sin afgjort empirisk-statistiske Form lyder den: »Arbejdsløsheden er den Del af Forskellen mellem samtlige Medlemmer af Arbejdsløshedsskasserne og de beskæftigede Medlemmer, som lader deres Arbejds-

løshed kontrollere« (S. 14). Det skal tilgives Forf., at det relative Pronomen her ikke gaar paa »de beskæftigede«, men paa »Forskellen«; det virker ellers straks lidt chokerende, men fremgaar altsaa af den forudgaaende Forberedelse. Bortset fra, at man nok her har Definition, men blot af noget andet end Arbejdsløshed, lader den sig meget godt høre — endog af En, der for en særlig Anvendelses og et begrænset Omraades Skyld tværtimod har forsøgt at faa Overensstemmelse tilvejebragt mellem »Forskellen« og »Beskæftigelsen«¹⁾.

Men hvorfor skal dette skrues op til en Definition af Arbejdsløsheden, hvad det simpelthen ikke er. Helt ubegribeligt er Meningen med denne Konstruktion, naar det S. 14 først hedder, at »den Arbejdsløshed, som man rent faktisk beskæftiger sig med, allerede er udtrykt i Det statistiske Departements og Arbejdsdirektoratets offentliggjorte absolute og relative Arbejdsløshedstal« og derefter længere nede (men allerede paa samme Side) og i umiddelbar Fortsættelse af den ovenfor citerede Definition: »det er dette Arbejdsløshedsbegreb, der er Genstand for den almindelige Tale om Arbejdsløsheden, og det er denne Arbejdsløshed, man ønsker en Forklaring paa«. Hvor kan Forf. nu vide det? Og hvor kan begge Dele være rigtig, uden at Forf.s højtidelige Definition maa tænkes ganske indholdsløs?

Da den faktisk ikke er det, er det værd at bemærke, at det hele Postyr kun angaar den velkendte Ting, at de numeriske Udtryk, man kan skaffe sig til Vurdering saavel af Arbejdsløshedens som Beskæftigelsens Omfang, i større eller mindre Grad lider af Mangler, og at det derfor er en Opgave at undersøge, hvorpaa disse Mangler beror, eventuelt at klarlægge hvilken Rolle de kan have spillet fra Tid til anden.

Dette er en af Forf.s Hovedopgaver og en særdeles acceptabel Opgave — men det er rigtignok ikke »Arbejdsløshedsproblemet i Danmark«, og den krævede næppe hele dette Udstyr. Navnlig ikke i Betragtning af, at den Korrektion, det drejer sig om, og som refererer sig til de i Aarene 1930—38 ændrede Kontrolregler, Kassevedtægter, legale Bestemmelser o. s. v., alligevel ikke kan gennemføres forudsætningsløst, og derfor ogsaa maa være behæftet med Usikkerhed, og sidst men ikke mindst vanskeligt kan siges at være et væsentlig Problem i Forhold til de i det følgende behandlede; Forf.s Resultat bliver, at det numeriske Udtryk for Arbejdsløs-

¹⁾ Nybølle: Arbejdsløshedsproblemet, Soc. Tidskr.. 1936, S. 146 f.

heden (d. v. s. den Dich'ske) i 1930 vilde være blevet noget (nogle faa pCt.) større, hvis det var blevet til paa samme Maade som Udtrykket for Arbejdsløsheden i 1938; Forf. udtrykker det nu paa den Maade, at Arbejdsløsheden i 1938 har været mindre, end man før har vurderet den til. At det slet ikke falder Forf. ind at spørge, om det saa er 1930 eller 1938, det »er galt med« eller dem begge, vilde være ubegribeligt, hvis man ikke erindrer sig, at han samtidigt med Opstillingen af sin rent empirisk-statistiske Definition i Virkeligheden har afskaaret sig fra at kunne sige noget om dette, og tilbage bliver det afgørende, at selv om de omhandlede Ændringer har influeret paa Tallene, er Spørgsmaalet, om de ogsaa har ændret paa Arbejdsløsheden — i Virkeligheden et helt andet Spørgsmaal.

Hvor betydningsfuld man vil anse Behandlingen af den her omtalte Opgave, kan være en Smagssag; men den kan, naar Forf. definerer Arbejdsløshed, som han gør, ikke maale sig med Betydningen af den følgende, at undersøge Virkningerne af Organisationernes Vækst paa Antallet af Arbejdsløse, enten dette nu er det Dich'ske Antal eller det af den officielle Statistik umiddelbart offentliggjorte, idet Forskellen her i denne Forbindelse bliver forsvindende, som Følge af, at Organisationerne i den betragtede Periode er vokset betydeligt fra ca. 290.000 til godt 415.000 Medlemmer.

Her stilles man igen overfor den usalige Kamp mod Vejr møllerne; og her i gigantisk Format; for naar man definerer Arbejdsløshed som Forf., bliver det naturligvis Liv og Død om at gøre at »bortforklare«, at Arbejdsløsheden er mere end fordoblet 1930—38, blot fordi Antal Arbejdsløse inden for Organisationerne er steget fra ca. 40.000 i 1930 til ca. 97.000 i 1938.

Man vil have svært ved at tro paa Alvoren i Forf.s Bestræbelser her, hvis man ikke gør sig bekendt med den Omhu og de mange Sider og Betragtninger, som han anvender paa dette Problem, der alene har sin Oprindelse i Forf.s »Definition«. Et Hovedpunkt gaar ud paa at undersøge Virkningen af den Tilgang, der skyldes »Organisationsomraadets Udvidelse«, og den, der ikke skyldes en saadan. Hvad »Omraadets Udvidelse« egentlig betyder, har det været mig umuligt at finde klart udtrykt noget Sted. Indirekte faar man derimod en Anelse derom, naar man læser, hvad der senere, S. 40 siges om de Tilfælde, hvor det er let, og hvor det er mindre let at bestemme Virkningen af den Del af Medlemstilgangen, der ikke skyldes Organisationernes Udvidelse.

Om mit eget Forsøg i sin Tid²⁾ med samme Problem udtaler Forf. nu, at det »ikke har saa forfærdelig stor Interesse«, idet det er vanskeligt at danne sig nogen Forestilling om, hvad Resultatet — Arbejdsløshedens Fordeling mellem de to Faktorer — betyder i den foretagne Beregning. At den Interesse, Forf. i sin Tid og i den da foreliggende Forbindelse syntes at nære for dette Forsøg, siden er visnet hen, faar være; værre er det, at Forf.s Interesse for Problemet alligevel er holdt ved lige, og allerværst synes jeg nok hans her præsterede Bidrag er.

Mod mit Forsøg kan der rettes flere velbegrundede Indvendinger, særlig den, at det er foretaget for summarisk. Hvad det i sin Ide gaar ud paa, og hvad det betyder, kan der dog ikke rejses Tvivl om. Sammenligner man hermed Forf.s ovennævnte Anvisninger, maa man nok spørge om Betydningen af de paa disse foretagne Beregninger, idet Anvisningerne ikke blot som nævnt er særdeles dunkle, men ogsaa ligefrem arbitrære (»man maa kunne regne at« — uden nærmere Begrundelse); det er af denne Grund umuligt at kritisere dem nærmere og ikke blot vanskeligt, men helt umuligt at danne sig en Forestilling om, hvad Resultatet betyder.

Det vigtigste — og sørgeligste — er imidlertid at bemærke, at den egentlige Løsning af det Problem, der spørger her, og som i den foreliggende Form er kommet til at spille en altfor stor Rolle, er langt simplere og uden Subtiliteter, naar blot man skaffer sig de Oplysninger, Løsningen virkelig kræver³⁾. Den Vægt, Forf. har lagt paa det, kan jeg kun opfatte som en Misforstaaelse; den hidrører ganske vist netop fra Forf.s saakaldte »Definition«; den fører dog forhaabentlig ikke sin Herkomst tilbage til mit Forsøg, der alene gik ud paa i en given Situation at klare sig med mangelfulde eller rettere utilstrækkelige Iagttagelser. Man bør ikke heraf lade sig friste til Anstrengelser, der mere minder om Sport end om Viden-skab, og som tilsidst løber Fare for at dreje sig blot om nogle Tal, som man ved et højtideligt Definitions-Løfte har spærret sig selv inde i, og som lige saa lidt som den først omtalte Opgave drejer sig om Arbejdsløshedsproblemet i Danmark, men nok saa meget om »Sorg og selvskabt Plage«.

Det kan kun være med Beklagelse, at disse Betragtninger fremsættes overfor en Forf., der ellers skulde have Betingelser for at

²⁾ Soc. Tidsskr. 1935, S. 1 f.

³⁾ Jfr. Soc. Tidsskr. 1935, S. 3, hvor dog kun den mest elementære Form for Opgavens Løsning er antydnet.

yde noget værdifuldt; men det bør en Gang for alle bemærkes, at den Omtrentlighed og »Lindhed«, der uundgaeligt præger økonomisk-statistisk Videnskab, ikke med nogen Nødvendighed behøver at brede sig ogsaa til selve Udtryks- og Tænkemaaden hos dens Dyrkere — som Tendensen synes at være, og som i alt Fald synes at være den Grundskade, hvoraf Manglerne ved det foreliggende Arbejde kan afledes. Kun endnu et enkelt Eksempel herpaa skal jeg anføre; det angaar Tabel 81, S. 262, hvis Overskrift lyder saaledes: »Lønninger for faglærte og ufaglærte Arbejdere«. Om Tallene betyder Kr. eller Øre, fremgaar ikke, hvad der er distraherende, fordi det heller ikke fremgaar, om Tallene angaar Time-, Dag- eller Ugeløn. Heldigvis er Kilden (det stat. Departements løbende Lønstatistik) anført i en forklarende Note; saa kan man — muligvis — selv slaa op og se, at Tallenes Dimensioner er Timer og Ører. Er man imidlertid ikke speciel kyndig, kan vist ingen begribe Meningen med den i Noten tilføjede Forklaring, at »ved Beregningen af Lønningerne er regnet med et konstant Arbejdertal inden for hvert Fag«. — Det kunde maaske allerede være svært nok for den mindre kyndige, selv om der 1) i Overskriften stod, hvad Tallene virkeligt angaar, nemlig ikke Lønninger, men Gennemsnit af en Mængde højst forskellige Timelønninger, og 2) i Noten, at disse Gennemsnit var beregnet med Anvendelse af en fast Standardfordeling af Antal Arbejdere paa de forskelligt aflønnede Fag — men helt umuligt bliver det, naar ikke engang Statistikeren har Distinktionen mellem Tingene selv og de af disse afledede Udtryk siddende som en Pæl i sit Kød. De i det foregaaende udførligt antegnede Mangler er som nævnt Udtryk for akkurat den samme Nonchalance, hvis Konsekvenser kan blive farlige baade for Yderne og Nyderne af statistiske Arbejder.

Denne Nonchalance paatræffes — jeg er paa Nippet til at sige naturligvis — ogsaa i det forholdsvis lille Afsnit om Sæsonarbejdsløsheden, hvilket Afsnit paa nogle Punkter indeholder Ansats til adskillige gode og rigtige Betragtninger, men hvor slet intet findes om Sæsonudskillens Begreb; for Forf. er dette Begreb noget »man har«, og der er hos Forf. ikke Skygge af Tvivl at finde om denne Besiddelse, som ellers nok kan bekymre; Naturens muntre Søn er saaledes ikke blot Lykken næst — men tillige Journalist, hvad endelig ikke var nogen Ulykke; men naar man udtrykkelig raaber paa Torvet med Videnskab, burde man efter min Mening ikke i den Grad identificere Tallene og det, de er Udtryk for.

Lignende Bemærkninger gælder ogsaa Forf.s Betragtninger over

Befolkningstilvæksten og Beskæftigelsen, hvilken Sammenstilling i den nuværende Epoke frembyder en særlig Interesse. At Forf. her ogsaa maa komme ind paa rent økonomiske Betragtninger, er jeg ganske enig i; hvilken Relevans Forf.s Dybsindighed besidder er et andet Spørgsmaal. Til Vurderingen af selve den stærke Besættelse af de arbejdsføre Aldersklasser, som for Tiden og en Aarrække fremefter gør sig gældende ogsaa her i Landet, og til de vigtigste Betragtninger herover, kan der derimod næppe gøres væsentlige reelle Indvendinger. Emnet er jo ogsaa i Forvejen stærkt gennemdebatteret. Da Forf. har en væsentlig Del af sit her benyttede Talmateriale fra mig, kommer dog ogsaa her Divergensen mellem mellem vore Opfattelser tydeligt frem. Medens jeg umuligt kan faa i mit Hoved, at Beregninger over den fremtidige Befolkningsudvikling (de saakaldte Prognoser) nogen Sinde kan blive andet end »Modeller«, hvis Funktion er at vise, hvad de ved deres Beregning benyttede Forudsætninger allerede i sig selv indeholder af Konsekvenser (endogene Aarsager), er selve den Anvendelse, Forf. gør af disse Modeller, Udtryk for en altfor letbenet Tiltro⁴) — igen et Eksempel paa en efter min Mening for en Statistiker af Fag lidet heldig Animus; hvilke Følger den netop samtidig med Arbejdets Offentliggørelse indtraadte Krigssituation vil faa paa den fremtidige Befolkningsudvikling, er eksempelvis nu vanskeligt at dømme om. Pan spiller stadig paa sin Fløjte, og vi andre kunde smile dertil, hvis Anledningen ikke var saa grusom.

Til Slutning kunde jeg ønske at henlede Opmærksomheden paa noget positivt vedrørende den statistiske Behandling af Arbejdsløshedeproblemet. Skal man nemlig videre, maa man vel engang besinde sig paa ved de statistiske Arbejder vedrørende Problemet at komme ud over den Forestillingskreds, der alene har sin Rod i Arten af de Iagttagelser, der fra først af faktisk udelukkende stod til Raadighed til Belysning af Arbejdsløshedens Omfang, men som fortsat har Tendens til at hævde sig som den eneste og egentlige. Da imidlertid Arbejdsløshed — ligegyldigt hvordan den defineres — dog er »noget«, der forløber i Tiden, saavel som Beskæftigelse,

---

⁴) Jeg ser her helt bort fra den beklagelige Omstændighed, at Forf. offentliggør Tal, som er modtaget uden Angivelse af Hensigten om at offentliggøre dem, skønt de af Hensyn til Forf.s Interesse blev fremskaffet ved en fremskyndet »foreløbig« Beregning, og uden at Forf. ved den langt senere Offentliggørelse har sikret sig, at intet bedre i Mellemtiden var fremskaffet. Da dette netop er Tilfældet, finder jeg her Anledning til at tage Afstand fra denne Form for Kommissionsvirksomhed.

ser jeg ikke rettere, end at Vejen frem maa forme sig som en eller anden Analogi til Fremskridtene ved Udmaalingen af saadanne andre Fænomener, der ogsaa »forløber i Tiden«, jeg tænker her først og fremmest paa Dødeligheden contra »Leveligheden«. Man kommer derved ogsaa lettere ind paa det Synspunkt, som maa være det »egentlige« hos dem, der kan »rammes« af Ledighed resp. Beskæftigelse, i Stedet for fortsat at blive staaende paa det »Folketællingsstandpunkt«, der engang maaske har haft en vis Berettigelse som Repræsentant for den ganske Befolkningsstatistik (Dødelighedsmaalingen iberegnet), men nu til Dags ingen har, og som overført paa Arbejdsløshedsproblemet aldrig har haft det, uden naar man netop indskrænkede sig til at se det hele Problem alene fra Samfundsmyndighedernes Side, ikke tillige fra deres, der var »exposed to risk«. Da jeg andet Steds har luftet disse Ideer⁵⁾, men næppe tilstrækkeligt tydeligt har formaaet at fremstille den Interesse, der i denne Forbindelse synes at kunne knyttes til dem, benytter jeg Lejligheden til at gøre opmærksom paa den delvise Analogi, der her maa have en Chance for at kunne udnyttes. Selv om man ikke paa engang kan naa det hele, fulde Maal, maa Vejen til at kunne opfatte og udtrykke Arbejdsløshedens Omfang i al Almindelighed gaa gennem Muligheden af at kunne udtrykke og numerisk bestemme Sandsynligheden for inden given Frist at blive arbejdsløs, hvis man har Beskæftigelse, og den tilsvarende Sandsynlighed for en Ledig at faa Beskæftigelse. At disse Sandsynligheder vil vise sig at være besværligt »levende« og stille sig højst forskellig i forskellige Arbejdergrupper og i forskellige Tidsrum (dels inden for Sæsonen, dels inden for Konjunkturbølgen), og sikkert besværligere, end man i andre Anvendelser plejer at regne med, er en anden Sag. Men Begyndelsen bør gøres. I alt Fald nogle af Besværlighederne ved at definere Arbejdsløshed vil derved løse sig, og det vil da ogsaa paa ganske naturlig Maade give sig, i hvilket Omfang og paa hvilke Betingelser man kan presse Udtrykkene for Arbejdsløsheden sammen i nogle faa Tal; i et eneste — Dich'sk eller andet — maa vel anses som en haabløs Mulighed. Selv om Arbejdet hermed allerede til at begynde med vil vise sig besværligt, kunde det dog maaske paa et tidligt Stadium i det mindste bidrage til at aabne Muligheden for nye Betragtningssmaader af selve Arbejdsløshedsproblemet og dermed yde dette Problem en væsentlig Tjeneste.

H. Cl. Nybølle.

⁵⁾ Soc. Tidsskr. 1936, S. 134 f.

RATIONALISERING I DANSK MEJERIBRUG

FOREDRAG I NATIONALØKONOMISK FORENING TIRSDAG D. 29. JAN. 1940

Af J O H S. K Y E D

DE fremtidige Vilkaar for vort Erhvervsliv skal man næppe i Almindelighed give sig til at spaa om, og det kan derfor navnlig synes at være et uheldigt valgt Tidspunkt for Behandlingen af et Emne som Rationalisering i dansk Mejeribrug. Imidlertid har jeg vovet mig i Kast med Opgaven ud fra den Erkendelse, at Danmark og Mejeridrift er uvægerligt sammenknyttet, selv om vi nok saa meget er utilfreds med at høre »Brølet« fra de under-skud-givende Malkekøer. Større Planmæssighed og yderligere Fremskridt i denne Virksomhed er derfor af største Betydning.

At Mælkeproduktionen ikke kan undværes i dansk Landbrug og ej heller undværes i det samlede Erhvervsliv, skyldes vort Lands Mangel paa Raastoffer, som tvinger Samfundet til at fremskaffe en stor Landbrugseksport, hvis der skal være Mulighed for at opretholde Beskæftigelsen og den Levefod, som Nationen har. Den store Landbrugseksport har, naar der skulde skaffes tilstrækkelig Valuta til Hjemmeerhvervene, kun kunnet opbygges paa, at Hovedparten af Landbrugets Raastoffer fremskaffedes af Jorden, og her er vi naaet til, at ca. 85 pCt. af de i den samlede Landbrugsproduktion indeholdte Raastoffer er af indenlandsk Oprindelse (jvf. omstaaende Opgørelse for Foderbehov).

Dette Resultat er kun opnaaet gennem et intensivt Samarbejde mellem Forsøgsvirksomhed, Teknik og Organisation, og særlig gennem enkelte fremragende dygtige Mænds Indsats. Jeg behøver i den Forbindelse kun at nævne et enkelt Navn: Docent Fjord. Efter at den kontinuerlige Centrifuge omkring 1880 var kommen i Handelen, begyndte den — efter Datidens Forhold — enestaaende hurtige Rationalisering af Mejeridriften fra Hjemmeproduktion til Fællesdrift gennem de mange Centrifugemejeriers Opbygning, hovedsagelig i Aarene fra 1882 til 1892. Det var i en for Landbruget økonomisk meget vanskelig Periode, at denne Omlægning fandt

Husdyrindustrien i Danmark 1938.

	Foderbehov ialt	Heraf Kraftfoder	Produktion	Værdi	Eksport
	Mill. Afgrøde- Enheder ¹⁾	Mill. Afgrøde- Enheder ¹⁾	Mill. kg	Mill. Kr.	Mill. Kr.
Kvægbruget ...	72	13,2	5 450 Mælk ..... 150 Kød (samt Huder)....	681 179	406 79
Svineholdet ...	21	12,7	300 Flæsk m.v.	560	410
Fjerkræet	8	6,5	124 Æg..... 15 Kød.....	183 24	139 7
Hesteholdet ...	15	6,9	Salg: 18.000 Stk..	16	12
Andre Husdyr.		0,7	Planteprodukter til Salg.....	183	41
Husdyrene	116	40	Ialt.....	1826	1094
Brød, Saasæd, Industri.....	12	8			
Høsten (1937) ..	113	33	Foder til Husdyrene	1344	
Import	15	15	Foder Import ..	113	
Ialt Forbrug ..	128	48	Foderudgift	1457	

¹⁾ Foderværdien af 100 kg Byg.

Af Landbrugets samlede Produktionsværdi: godt 1 800 Mill. Kr. kommer de 860 Mill. Kr. fra Kvægbruget, fra Svineholdet 560 Mill. Kr., fra Fjerkræet 207 Mill. Kr., Salg af Heste 16 Mill. Kr. og Planteprodukter til Salg 183 Mill. Kr. Det samlede Foderbehov til Husdyrene er 116 Mill. Afgrøde-Enheder (à 100 kg Byg eller tilsvarende Mængde Grovfoder), og heraf skal de 40 være Kraftfoder. Endvidere skal til Saasæd samt til Brød og i Industri bruges ca. 12 Mill. A.-E., hvoraf de 8 skal være Korn. Da Høsten i 1937 (og i 1939) udgjorde 113 Mill. A.-E., hvoraf de 33 var Korn, maatte der importeres 15 Mill. hkg Foderstoffer, af hvilke Halvdelen var Oliekager. Udgiften hertil var 113 Mill. Kr., som skal debiteres Husdyrholdet, medens selve Kornimporten, der ogsaa beløb sig til 113 Mill. Kr., dækker Forbruget af Korn samt Kartofler og Sukkerroer udenfor Landbruget. Værdien af den samlede Import af Raavarer og Hjelpestoffer til Landbruget har i de senere Aar ligget omkr. 250 Mill. Kr.

Sted, hvorved Grundlaget blev dannet for den paafølgende rivende Udvikling af Mejeridriften og Flæskeproduktionen, der har den største Andel i den stadigt øgede Produktivitet i Landbruget, indtil Efterkrigsaarenes stærke Tilbageslag gjorde sig gældende.

Baggrunden for det hele var selvfølgelig, at der var Afsætningsmuligheder for Færdigvarerne, og i saa Henseende har Danmark

været særlig heldig stillet i Kraft af sin geografiske Beliggenhed, idet den korte Transportafstand til Hovedmarkederne for Levnedsmidler, Tyskland og England, gav os en ypperlig Chance som Leverandør af letfordærlige Fødevarer. Udmærket har disse to Markeder suppleret hinanden, idet det førstnævnte, Tyskland, særlig har været Aftager for Udsætterkvæget, og England for Bacon og Smør. Æggene holder jeg udenfor dette Emne.

De tre Produktioner (Slagtekvæg, Bacon, Smør) er nærmest uadskillelige, idet Smørproduktionens Biprodukter: Udsætterkøernes og Skummetmælkens (Kærnemælkens) Afsætningsværdi i betydelig Grad er bestemmende for Smørproduktionens Rentabilitet. Aarlig skal nemlig ombyttes ca. 15 pCt. af Malkekøerne, endvidere skal de ca. 25 pCt. af Sødmælkens Bruttoværdi, som Skummetmælken andrager, bringes til Udnyttelse, hvilket gennem Aarene hovedsagelig er sket — for en mindre Del gennem Kvægopdrættet — og for den største Del gennem Svineproduktionen. Derfor maa disse to Faktorer (Udsætterkøernes Afsætningspris og Skummetmælkens Udnyttelsesværdi) sammenkobles med de øvrige Faktorer, der har Indflydelse paa Smørproduktionsprisen, naar denne skal beregnes. Disse øvrige Faktorer er: Produktionsprisen for hjemmeavlet Grovfoder, Prisen paa Oliekager, Udgifterne ved Kvægets Pasning, Malkning m. v. samt de egentlige Mejeriudgifter.

I Aarene siden 1930 har der i høj Grad været manglende Balance mellem disse Faktorer paa den ene Side, og Smørprisen paa den anden, hvilken Mangel i stærkest Grad skyldes de Statsindgreb, der i disse Aar har fundet Sted paa vore Afsætningsmarkeder: Afspærringsbestemmelserne fra tysk Side og de ensidige og for Danmark uretfærdige Præferencetoldbestemmelser, der i de senere Aar har været gældende paa det engelske Marked, og som næsten har betydet en økonomisk Revolution i vore Afsætningsvilkaar, naar man ser hen til de Fordele, som vore Konkurrenter, de engelske Kolonier, har opnaaet. Ikke nok hermed; men Kolonierne har yderligere underbygget Konkurrencen mod os ved at tage Eksportpræmiesystemet i Brug, og hertil har f. Eks. New Zealand alene gennem faa Aar anvendt adskillige Mill. £. Andre Konkurrenter som Sverige og Holland har gjort Brug af det samme som et Nødværgemiddel overfor de engelske Importrestriktioner.

For de danske Landmænd har Resultatet været en nu gennem mange Aar urentabel Eksportproduktion, hvis Tab ikke kan afbødes med, at Hjemmemarkedet for Forbruget af Mejeriprodukter, der andrager ca. 25—30 pCt. af den samlede Produktion, be-

taler en Pris, der er højere end Eksportprisen, men alligevel ikke saa høj, at den dækker Produktionsprisen for det Kvantum, der anvendes paa Hjemmemarkedet. Men for Nationen har Eksporten af Mejeriprodukterne ikke desto mindre været og er et aldeles uundværligt Led i den samlede Økonomi.

Hvor voldsom Nedgangsperiodens Virkninger har været, ses af Smørnoteringens Bevægelse. I 1920 var Københavns Smørnotering 639 Øre pr. kg; den faldt til 307 Øre i 1926, omkring hvilket Tal Noteringen bevægede sig i de følgende 4 Aar. I 1931 tog Nedgangen paany Fart til 209 Øre, hvorefter den fortsatte, indtil Bunden blev naaet i 1934 med en Notering paa 161 Øre, og længst nede i dette Aar i en enkelt Maaned var Noteringen 120 Øre pr. kg. Siden har Prisen bedret sig, men dog ikke mere end til, at Gennemsnitsnoteringen i 1939 var 239 Øre. Til Sammenligning kan anføres, at Gennemsnitsnoteringen for Aarene 1909—14 var 208 Øre pr. kg.

I store Træk angiver de nævnte Tal den økonomiske Stilling for dansk Mejeribrug, inden den nuværende Krig blev paabegyndt. Siden er Forholdene blevet endnu vanskeligere, hvilket er kendt gennem talrige Debatter, hvorfor jeg ikke her skal komme ind paa »Dagens« Besværligheder.

Ligesaa vil jeg forbigaa Omsætningen paa Hjemmemarkedet, der er et Problem for sig, men som ogsaa kræver sin Løsning med Henblik paa en Forenkling af Mejeriprodukternes Fordeling til Konsumenterne og herunder en Centralisering af Engros-Omsætningen paa færre Virksomheder. Det indenlandske Mælke- og Flødesalg (udenfor Landbruget) svarer til ca. 9 pCt. af Landets samlede Mælkeproduktion paa 5500 Mill. kg inclusive 400 Mill. kg, der anvendes direkte i Landbruget. Yderligere omsættes paa Hjemmemarkedet ca. 30 Mill. kg Smør og 20 Mill. kg Ost til hele Befolkningen.

Det, der er af afgørende Betydning for Samfundsøkonomien, er, hvorledes Omsætningen af de ca. 3500 Mill. kg Mælk, der svarer til Eksporten af Mejeriprodukter, betaler sig.

Med Henblik paa Fremtiden vil det uden Tvivl være af Interesse at se paa, hvorledes Forskydningerne paa Verdensmarkedet og Landene imellem har været i Tidsrummet fra sidste Verdenskrig og indtil Udgangen af 1938.

I Tabel I findes en Opgørelse (eng. Statistik) over Importen af Smør til Storbritannien. Tallene fortæller, at Importen i Løbet af de 25 Aar er mere end fordoblet. Man forbavses over, at Storbritannien har kunnet forbruge denne stigende Import, naar der ta-

Tabel I. Storbritanniens Smør-Tilførslers Fordeling over Aarets Maaneder og Kølehuslagre i 1937—38 (Angivet i 1000 cwt).

	1913	1937	1938	heraf fra			Kølelagerbeholdning af Smør i Storbritannien pr. Maanedes Begyndelse	
				Austra- lien	New Zealand	Dan- mark	1937	1938
Januar ...	365	811	679	184	234	144	342	674
Februar ..	350	677	849	177	378	156	882	393
Marts.....	303	773	851	211	259	195	792	346
April	371	803	872	192	268	213	700	525
Maj.....	326	820	789	166	112	221	630	662
Juni.....	364	964	892	100	207	230	737	830
Juli	462	910	984	65	270	266	875	1004
August ...	335	794	753	86	128	227	967	1187
September	328	629	742	113	155	192	990	1415
Oktober ..	270	708	679	94	166	183	905	1292
November	307	641	710	160	227	175	555	1168
December	358	888	709	250	178	163	413	1006
Ialt...	4139	9418	9509	1798	2582	2365		

ges i Betragtning, at der altid har været »aaaben Dør« med Hensyn til at skaffe Befolkningen rigelig og billig Margarine. Imidlertid er det stigende Forbrug af Smør en Kendsgerning, hvortil den i de senere Aar meget lave Smørpris og Empire-Agitationen uden Tvivl har været medvirkende.

Tabel I oplyser yderligere om, hvorledes Tilførslerne fra de 3 største Smørlande: Australien, New Zealand og Danmark er fordelt over Aarets Maaneder, og heraf fremgaar, at det er i Maanederne Februar—Juli, at de største Tilførsler til Markedet finder Sted og i et Omfang, som Forbruget ikke kan optage, hvorfor man i England i stor Udstrækning gør Brug af at regulere ved Hjælp af Kølehuslagre. Hvad Smørforbruget i England angaar, er det saaledes, at ansættes Aarets Gennemsnitsforbrug til 100, er Januar Kvartal lig 95, April 99, Juli 106 og Oktober 101 i Gennemsnit for 1933—37. For 1938 var Tallene henholdsvis 95, 97, 105 og 104.

Tabel II oplyser om Forbruget pr. Indbygger af saavel Smør som Margarine. Tallene viser, at Margarineforbruget var stadig nedadgaaende i Aarene 1930—34 (den lave Smørpris), men desværre nu atter er i Stigning.

Tabel II. Forbrug i Storbritannien af
henholdsvis Smør og Margarine.
Angivet i engelsk Vægt (lb) pr. Hoved.

Aarene	Smør lb.	Margarine lb.
1930	18,7	11,8
1931	20,9	10,3
1932	21,6	9,2
1933	23,5	8,4
1934	25,2	7,9
1935	25,2	8,4
1936	25,0	8,6
1937	24,8	8,9
1938	24,1	10,0

Hvorledes Importen er fordelt paa de forskellige Hovedlande,
der er Leverandører til Storbritannien, fremgaar af Tabel III.

Tabel III. Import af Smør til Storbritannien (angivet i 1000 cwt).

Fra	1913	1933	1934	1935	1936	1937	1938
New Zealand	252	2512	2677	2638	2792	2951	2582
Australien	594	1692	2104	2113	1694	1491	1798
Øvrige engelske Kolonier og Irland	2	450	503	684	643	468	423
Danmark	1707	2519	2486	2186	2172	2258	2365
Holland	153	146	301	464	745	717	712
Rusland	751	563	491	503	412	273	—
Letland	—	146	156	193	196	217	340
Sverige	332	227	302	184	149	205	300
Lithauen	—	104	141	181	211	205	228
Finland	—	134	151	116	160	158	210
Polen	—	—	50	99	189	105	199
Estland	—	84	123	119	116	160	183
Andre Lande	348	255	210	128	262	210	169
Ialt Import fra »Empire«- Lande	848	4654	5284	5435	5129	4910	4803
Ialt Import fra øvrige Lande	3291	4178	4411	4173	4612	4508	4706
Ialt Import	4139	8832	9695	9608	9741	9418	9509

Tabellen oplyser, at Rusland er gaaet ud af Markedet i 1938;
hvorimod dette Land var den næststørste Importør til Stor-

britannien før 1914. Imidlertid maa der i den Forbindelse tages i Betragtning, at efter 1920 har tidligere russiske Provinser til Gengæld optaget og øget Afsætningen af Smør til England og i et Omfang, der mere end har opvejet Ruslands Tilbagegang. Tabellens interessanteste, men for os ikke særlig opmuntrende, Oplysninger er, at de engelske Kolonier nu er større Leverandører til Storbritannien end alle andre »Smørlande« tilsammen. Voldsomst er denne Ekspansion sket i New Zealand, der siden forrige Verdenskrig har tidoblet sin Eksport; Australiens er tredoblet, hvorimod Danmark kun har en Forøgelse paa 40 pCt. Danmark kan altsaa ikke, hvad man undertiden kan høre »kloge« Folk tale om, være Skyld i, at Markedet er blevet overfyldt, hvilket yderligere bevises derigennem, at vor Andel i Storbritanniens Import er gaaet ned fra ca. 42 pCt. i 1913 til knap 25 pCt. i 1938.

Naar jeg ikke nævner Storbritanniens indenlandske Produktion, er det, fordi den i denne Forbindelse er af underordnet Betydning, idet den indenlandske Mælkeproduktion med 100 som Udgangspunkt for Aarene 1911—13 kun var steget til 101 i 1938 (anderledes med Svin, hvor Tallene var henholdsvis 100 og 135).

Tabel IV. Gennemsnitlige maanedlige Priser for saltet Smør i London. I sh. og d. pr. cwt.

	New Zealand			Australien			Danmark		
	1936	1937	1938	1936	1937	1938	1936	1937	1938
Januar	95/-	94/6	110/-	94/3	94/6	109/3	119/6	113/-	132/-
Februar	93/9	86/6	112/-	92/6	86/6	111/9	129/-	119/6	127/-
Marts	84/3	96/3	117/3	84/-	96/6	117/3	122/6	126/9	122/6
April	88/3	105/-	122/6	87/9	104/6	122/3	106/-	115/-	123/6
Maj	94/6	107/-	129/6	93/3	106/-	126/6	104/6	110/6	129/6
Juni	108/3	110/-	122/-	107/-	108/6	119/3	115/6	114/9	124/3
Juli	114/9	114/-	122/-	113/6	112/9	120/3	124/6	120/3	125/-
August	119/6	116/6	121/-	118/3	115/9	118/-	127/6	126/6	130/3
September ...	107/9	117/6	120/-	107/6	117/3	116/-	125/3	134/6	135/9
Oktober	99/9	137/-	114/6	100/-	136/9	111/-	122/6	145/-	130/9
November ...	109/-	131/6	108/3	107/9	130/-	103/9	122/6	150/-	138/9
December ...	100/6	113/3	109/6	98/9	111/6	107/3	114/9	151/9	144/6
Gennemsnit ..	101/3	110/9	117/6	100/6	110/-	115/3	119/6	127/3	130/3

I Tabel IV er opstillet Priserne for Aarets forskellige Maaneder for de 3 største Smørlandes Produkter. Tallene oplyser, at Svingningerne i Smørprisen fra Maaned til Maaned ikke er konstant

fra Aar til Aar, idet f. Eks. de sidste Maaneder i 1937 viser større Prisstigning i Forhold til Aarets andre Maaneder i Sammenligning med 1938. Aarsagen hertil var uden Tvivl den, som Tallene viser, at Tilførslerne i de sidste Maaneder af 1937 var mindre end tilsvarende Maaneder i 1938 samtidig med, at Kølehusbeholdningerne i samme Maaneder i 1937 var forholdsvis mindre end i 1938.

I denne Forbindelse er det nærliggende at tage under Overvejelse, om det ikke vil være formaalstjenligt, at man fra dansk Side indretter sig paa ved Hjælp af Kølelagre her i Landet at kunne gennemføre en Markedsregulering for vort Smør, ikke alene med Henblik paa det engelske Marked, men ogsaa til Forbedring af Afsætningsvilkårene til andre Lande.

I det store og hele viser Tabel IV's Tal, at Priserne er lavest i April—Juni Maaneder, og samtidig oplyser Tallene, at Forskellen mellem Priserne paa Kolonismørret og dansk Smør formindskes Aar for Aar, hvilket ikke er opmuntrende for Danmark, særlig naar vi samtidig tager i Betragtning, at der af dansk Smør maa betales en Særtold af 15 sh. pr. Cwt. (ca. 35 Øre pr. kg).

For en Fuldstændigheds Skyld maa jeg oplyse, at Prisen paa dansk Smør i London ligger lavere end paa det engelske Smørmarkeds Hovedplads for Smør, Manchester, hvis Pris i Gennemsnit ligger ca. $\frac{1}{2}$ d pr. lbs. (ca. 8 Øre pr. kg) over London-Prisen.

Vor Smøreksport til Tyskland er fra 1933 til 1938 steget fra 327.000 til 719.000 Cwt. I Betragtning af, at Tyskland er et kontingenteret Marked, hvor Priserne er bestemt af de Priser, som vi opnaar paa det engelske, bliver det, hvis Forholdene, som de har været gennem Aarene, opretholdes, stadig det engelske Marked, der bliver bestemmende for den danske Eksportpris for Smør.

Gennem det fremførte har jeg forsøgt at tegne et Billede af de Forhold, der ude fra dikteres os med Hensyn til vor Smøreksport, hvis aarlige Værdi andrager netto ca. 400 Mill. Kr. til Landbruget og for Nationen et betydeligt større Beløb, idet Handels- og Forsendelsesomkostninger maa tillægges, da Transporten hovedsagelig finder Sted paa danske Skibe.

At spaa om Fremtiden vil næppe være muligt, men ud fra Kendsgerningerne maa man have Lov til at anstille visse Betragtninger, og jeg for mit Vedkommende er af den Opfattelse, at der desværre næppe er Haab om lysere Kaar for Mejeribruget; denne Opfattelse bygger jeg navnlig paa, at under de nuværende Forhold udslettes vort Kvalitetsnavn af Detailkundernes Erindring i Følge den Form,

hvorunder Smøromsætningen nu finder Sted i England gennem Statsindkøb og Fordeling i Flæng uanset Landsnavn paa Produktet, og dernæst medfører Rationeringen i England, at Margarinen tvinges ind i Forbruget i stærkere Grad, end Tilfældet var tidligere.

Hvad dette vil medføre, hvis vi i bedste Fald efter Krigens Op-hør har Mulighed for fri Adgang til det engelske Marked, kan ikke bedømmes, men eet er givet, at det kun kan være os til Skade, saafremt den »Afvænnings«, der finder Sted gennem Rationeringen, senere yderligere understreges af en mindre Købeevne, som maa bevirke, at Smørforbruget i England i de følgende Aar vanskeligt bringes op til den hidtidige Højde, men f. Eks. lægger sig til Rette ved 1930-Forbruget med 18,7 lbs. pr. Hoved. Alene dette vil medføre, at Importen til Storbritannien maa gaa ned med 22 pCt., det vil sige en Importformindskelse af 2.100.000 Cwt. eller noget nær det Kvantum, der svarer til Danmarks hidtidige Eksport-mængde til England.

Dette vil selvfølgelig ikke være ensbetydende med, at Danmark faar sin Eksport formindsket tilsvarende, idet ca. 1.100.000 Cwt. Smør hidtil er kommet fra Lande, som de nuværende ulykkelige Forhold har »slaaet ud« af det engelske Marked, men ikke desto mindre maa vi ikke undlade at tage i Betragtning, at en forringet Købeevne i Importlandene, en Tilpasning til et lavere Smørforbrug, som nu gennemtvinges, i Forbindelse med, at vor gode Kvalitets-Etikette er taget af »Disken«, maa medføre, at dansk Mejeribrug, der i en Aarrække har været og stadig er ude for en økonomisk haard Medfart, vil møde endnu større Vanskeligheder.

Jeg fremfører ikke dette for at skabe Modløshed, men kun med Henblik paa, at vi fra alle Sider maa tage under alvorlig Drøftelse, om der er Mulighed for at tilrettelægge vor Mælkeproduktion og Afsætning af Produkterne paa en endnu bedre Maade, end det hidtil har været Tilfældet.

Det indviklede og samhørende Produktionsapparat, som selve Landbrugsbedriften er, byder uden Tvivl paa Trods af de store Fremskridt, der har fundet Sted, endnu fortsatte Muligheder for en mere rationel Vekselvirkning mellem de forskellige Bedrifts-grene, saa at der kan fremskaffes forøgede Markafgrøder og Forbedring i Økonomien ved Omsætningen af disse.

Paa disse Omraader udføres der stadig et mangesidigt og dygtigt Arbejde med Hensyn til at nyttiggøre Forsøgsresultater i det praktiske Liv; men man maa i denne Forbindelse ikke glemme, at det er over 200.000 selvstændige Landbrugere, der skal skabes

Samvirke med, og mange ukendte eller uberegnelige Faktorer kan paa en uheldig Maade gøre sig gældende, hvor der arbejdes med levende Materiale, som Tilfældet er i Plantedyrkning og Kvægavl (Vejrforholdene, Plantesygdomme og Kvægsygdomme).

Anderledes er det indenfor Mejeriernes »egne Døre«, idet Maskintekniken her spiller den største Rolle, ligesom der her kun er Tale om et enkelt Raastof, der i overvejende Grad anvendes til Masseproduktion af en enkelt Vare, Smørret.

Indenfor selve Mejeribruget kan Rationaliseringen derfor med Sikkerhed gennemføres i den Udstrækning, som Økonomien, Tekniken og Kvalitetshensyn betinger. Spørgsmaalet er blot, om man i Praksis vil følge Anvisningerne.

En Tur rundt i Landet giver Indtryk af, at det maa være Naturens Orden med mindst eet Mejeri i næsten hvert Sogn, idet vi alene af Andelsmejerier har ca. 1400. Undersøger man Sagen nærmere, er Mejerikredsinddelingen hovedsagelig den samme som i Centrifugemejeriernes Barndom, kun med den Forskel, at der i Aarenes Løb har fundet en Deling Sted af adskillige Kredse. Rigtigheden heraf bevises ved en Opgørelse i Mejeridriftsstatistikken, hvorefter 73 pCt. af de angivne Andelsmejerier er oprettet før 1900, 18 pCt. er fra 1900—1914 og 9 pCt. efter 1914.

Selvsagt er der en Forklaring, men ikke nogen virkelig saglig Begrundelse for Opretholdelsen af den nuværende Mejerikredsinddeling, der opretholder Mejerier af højst ulige Størrelse, hindrer den rette Udnyttelse af de tekniske Fremskridt, og foraarsager en Forringelse af det økonomiske Udbytte samt opretholder en vis Usikkerhed med Hensyn til kvalitetsmæssig ensartet Produktion.

Det er aldeles ikke noget nyt, som jeg fremfører, men en Gentagelse af, hvad der gennem de sidste 30—40 Aar paa forskellig Maade og af forskellige Mænd er blvet paavist, ligesom Mejeridriftsstatistikens Talmateriale Aar efter Aar har bragt Beviserne for, at det vil være økonomisk rigtigt at faa gennemført en Sammenlægning af Produktionsmejerier.

Produktionsmejeriernes Størrelse varierer fra under 1 Mill. til ca. 10 Mill. kg indvejet Mælk aarlig. Gennemsnitlig har de ca. 3 Mill. kg (heri er ikke medregnet smaa Mælkeforsyninger, hvoraf et ikke ringe Antal findes i Københavns Opland). Driftsudgifterne pr. 1000 kg indvejet Mælk staar i omvendt Forhold til Mejeriernes Størrelse, hvilket fremgaar af Tabel V.

Tabel V. Driftsudgifter paa Mejerier af forskellig Størrelse (Øre pr. 1000 kg indvejet Mælk) ifølge Mejeridriftsstatistiken.

Størrelse kg Mælk	De samlede Udgifter Øre	Mælkekørsel Øre	Brændsel Øre
Over 6 Mill. kg	1180	412	117
5 1/2—6 » »	1199	417	126
5 —5 1/2 » »	1228	386	136
4 1/2—5 » »	1258	383	150
4 —4 1/2 » »	1312	400	152
3 1/2—4 » »	1341	412	154
3 —3 1/2 » »	1342	379	159
2 1/2—3 » »	1391	398	168
2 —2 1/2 » »	1487	371	201
1 1/2—2 » »	1678	388	198
1 —1 1/2 » »	1714	348	237
Under 1 » »	1780	461	295

Det største Udsving er 0,6 Øre pr. kg Mælk, hvilket svarer til en Prisforskel af ca. 15 Øre pr. kg Smør.

Tabel VI. Uddrag af Statens Smørbedømmelsers Aarsberetning for 1937 (hele Landet).

Smørproduktionen i 1937*) kg	Antal Andels- mejerier	pCt. af Andelsmejerier havde i Gennemsnitskarakter			
		11,0 og derover	10,0 til 11,0	9,0 til 10,0	under 9,0
Over 200,000	179	47	47	5	1
100,000—200,000	632	42	52	5	1
50,000—100,000	466	34	56	9	1
25,000— 50,000	94	26	50	23	1
under 25,000	27	4	55	37	4

*) Efter Mejeriernes autoriserede Bøger.

I Tabel VI findes en Opgørelse over Statens Smørbedømmelser af Eksportsmørrets Kvalitet. Karakteren er angivet med Tal, der viser, at det er de største Mejerier, der har den største Procentsats i højeste Pointsklasse.

Som det fremgaar af Tabel V, er Udgiften til Mælkekørsel paa 1000 kg Mælk lidt lavere ved de mindre Mejerier end ved de større, og dette benyttes ofte som Forsvar for Opretholdelsen af de nu-

værende Mejeristørrelser, ligesom det anføres, at ved Oprettelsen af større Mejerier vil denne Udgift stige uforholdsmæssig stærkt, fordi Kørsel i saa Tilfælde ikke kan foretages med Hestekøretøjer. Imidlertid er denne Begrundelse ikke holdbar, idet den mest hensigtsmæssige Mejeristørrelse er den af Statsministeriets Produktions- og Raastofudvalg nedsatte Mejeriudvalg foreslaaede, nemlig et Produktionsmejeri med en Kapacitet af 10 Mill. kg Mælk aarlig, altsaa en Størrelse paa 3 Gange det nuværende Gennemsnitsmejeri.

I Tabel VII findes Opgørelse over »Mælketætheden« i Landets forskellige Egne. Største Mælkemængde paa 100 km² findes paa Fyn; lavest er den i Tønder Amt, men hertil er at bemærke, at der her er særlige Forhold, der gør sig gældende, og ikke mindst, at der findes en forholdsvis stor Bestand af Fedekvæg.

Efter Mælketætheden at dømme skulde man forvente at finde de største Mejerier paa Fyn, men dette er ingenlunde Tilfældet; tværtimod, idet — bortset fra Langeland, hvor der er forholdsvis store Mejerier — Fyn er en af de Landsdele, der har i overvejende Grad smaa Mejerier. Anderledes stiller det sig f. Eks. i Ribe Amt, hvor der til Trods for 40 pCt. mindre »Mælketæthed« end paa Fyn findes gennemgaaende større Mejerier.

Som Tallene viser, er Andelsmejerierne gennemgaaende de største, hvilket skyldes, at der i det samlede Mejeriantal indgaar adskillige smaa Mælkeforsyninger og private Mejerier til Pladshandel, hvorimod Andelsmejerierne i højere Grad er Produktionsmejerier.

Af Tabellens sidste to Rubrikker fremgaar, hvor mange km² et 10 Mill. kg Mejeri skal have Mælk fra. Dette Omraade er jo noget vekslende fra Egn til Egn, men i det store og hele saaledes, at Omraadet ikke bliver større, end Kørslen kan foregaa med Hestekøretøjer indenfor en rimelig Tid, saafremt Mejeriet er nogenlunde centralt beliggende i Leverandørkredsen.

Hvad Anlægsudgifterne angaar, da kan disse (før Septbr. 1939) anslaaes til ca. 250—300.000 Kr. for et Smørmejeri af den nævnte Størrelse, og de vil ikke blive billigere for et Mejeri med den halve Mælkemængde, idet Bygninger og Maskininstallationer praktisk taget bliver ens i begge Tilfælde. Forskellen er den, at det store Mejeri bedre kan udnytte Maskinernes Kapacitet. Hertil kommer, at man ved et stort Mejeri har den Fordel, at Medhjælpen kan blive mere specialiseret, ligesom man har Raad til at have fastboende Personale, i Modsætning til de mindre Mejerier, hvor man

Tabel VII. Gennemsnitsmælkemængde og Antal Mejerier pr. km².

Amt	Mælkemængde pr. 100 km ² i Mill. kg	Antal Mejerier pr. 100 km ²	Antal km ² pr. Mejeri	Mill. kg Mælk pr. Mejeri		Hv.m. km ² gaar der til et Mejeri med 10 Mill. kg Mælk	Længde i km af Kørsels- radius (Luftlinje)
				Samtlige Mejerier	Andels- mejerier		
København	13,2	6,5	15,4	2,0 ^{*)}	3,6	75,5	4,9
Frederiksborg	8,9	5,1	19,6	1,7 ^{*)}	3,4	113,0	6,0
Holbæk	13,9	6,0	16,8	2,4	2,7	72,2	4,8
Sorø	13,5	5,2	19,4	2,6	2,8	74,2	4,9
Præstø og Møn	12,3	4,4	22,6	2,8	3,1	81,5	5,0
Bornholm	15,7	3,4	29,2	4,6	4,8	63,8	4,5
Maribo	12,1	4,0	25,2	3,1	3,8	82,6	5,1
Svendborg	16,5	6,2	16,2	2,7	2,9	60,5	4,4
Odense	15,5	5,7	17,5	2,7	2,9	64,6	4,5
Vejle	12,1	4,0	25,3	3,0	3,3	82,9	5,1
Aarhus	13,8	4,7	21,4	3,0 ^{*)}	3,4	72,4	4,8
Randers	12,2	3,7	27,3	3,3	3,6	82,0	5,1
Aalborg	11,2	4,1	24,3	3,2	3,2	89,2	5,3
Hjørring	12,5	4,9	20,3	2,8	2,8	79,9	5,0
Thisted	8,6	2,3	43,8	3,8	4,0	116,3	6,1
Viborg	11,3	3,2	31,5	3,5	3,6	89,0	5,3
Ringkøbing	8,6	2,9	34,1	2,9	3,0	115,7	6,1
Ribe	9,8	2,8	36,1	3,5	3,5	102,4	5,7
Haderslev	10,6	3,8	26,3	2,8	2,9	94,3	5,5
Aabenraa	8,9	4,0	24,7	2,2	2,3	112,4	6,0
Sønderborg	14,5	5,4	18,4	2,7	2,7	69,0	4,7
Tønder	5,3	2,5	39,6	2,1 ^{**)}	2,4	188,7	7,7

*) Et betydeligt Antal smaa Mejerier til lokal Mælkforsyning medfører, at Tallene giver et fortegnet Billede.

**) Smaa private Mejerier indenfor Omraadet.

nu oftest har ugifte og hyppigt skiftende Medhjælpere. Det moderne indrettede store Mejeri med en Brutto-Aarsomsætning af ca. 1½ Mill. Kr. forudsætter en Driftsleder med mere udvidet Uddannelse end Medarbejdernes; for Tiden er Uddannelsen ens, men en bedre Uddannelse af de færre Driftsledere kan ingen Vanskeligheder byde.

Uanset, hvorledes man vil opstille Besvarelsen af Spørgsmaalet om større eller mindre Mejerier, er afgjort de økonomiske, tekniske, hygiejniske og kvalitetsmæssige Forhold i Favør af større Mejerier. Det kan derfor være nærliggende at spørge om Grunden til, at man indenfor Mejeribruget ikke er gaaet stærkere ind for en Ændring paa dette Omraade, i Modsætning til, hvad man har gjort i adskillige andre Lande i Løbet af de sidste 10 Aar. En af de mest nærliggende Forklaringer er vel den, at der i de gennem mange Aars Samarbejde traditionsbundne Mejerikredse er Fællesaftaler, gensidige Gældsforpligtelser og Afdragsbestemmelser for Mejeriets Gæld m. v., som vanskeliggør en Ændring. Hertil kommer, at det personlige i Tjenesteforholdet til de nuværende Mejeribestyrere i de fleste Tilfælde gør sig stærkt gældende, hvilket man kun kan anerkende.

Organisationsmæssig ønsker Mejeribestyrerne ikke at lægge Hindringer i Vejen; thi som Formanden for deres Forening har udtalt, maa det personlige Forhold ikke hindre en naturlig økonomisk Udvikling, idet man maa gaa ud fra, at Problemet maa løses under retfærdig Hensyntagen til berettigede Interesser, selv om det i Overgangsaarene medfører nogle ekstraordinære Udgifter til Afvikling af bestaaende Kontrakter.

Denne Sag kan ogsaa ses under den Synsvinkel, at saadanne ekstraordinære Afviklings-Udgifter mere end opvejes af Besparelse paa Kontoen til den fremtidige Bestyrerløn ved et større Mejeri fremfor et mindre, idet en vis Grundløn maa udredes uanset Mejeriets Størrelse; omregnet pr. 1000 kg Mælk er Forholdet nu, som Tabel VIII viser, at Lønnen er stærkt stigende, eftersom Mejeriets Mælkemængde aftager.

Problemet løses naturligvis ikke inden for en kort Tid, hvilket heller ikke er forudsat, men der bør foretages en Kortlægning af Landets Mejerier med Henblik paa Sammenlægning, saaledes at Ombygningen af Mejerier virkelig bliver rationel for de enkelte Egne, ligesom en saadan Kortlægning i adskillige Tilfælde i første Omgang kan føre til, at mindre Produktionsmejeriers Leverandørkredse »gaar op« i Nabokredse for bestaaende moderniserede

Tabel VIII.
Bestyrerløn pr. 1000 kg Mælk.

Størrelse af Mejerier	Øre
Over 6 Mill. kg	85
4 ¹ / ₂ —5 » »	95
3 ¹ / ₂ —4 » »	122
2 ¹ / ₂ —3 » »	147
1 ¹ / ₂ —2 » »	198
1 —1 ¹ / ₂ » »	249
Under 1 » »	348

Mejerier. Gennem en saadan Planlægning griber man ikke ind i bestaaende Forhold, men støtter med Oplysninger og Vejledning, saaledes at Ombygning af Mejerier ikke finder Sted, uden at Forholdene for den paagældende Egn med Henblik paa Sammenlægning af mindre Mejerier er klarlagt for de interesserede Parter.

Foruden de nævnte Fordele ved en planmæssig Ordning af Ombygninger, opnaar man ved store Mejeriers Oprettelse med Henblik paa Fremtiden en betydelig, ja maaske langt større Fordel end de nævnte, derved at større Mælkemængder samles paa eet Sted, hvorved man, anderledes end det nu er Tilfældet, bliver Herre over Produktionsændringer, hvis Afsætningsforholdene opfordrer til dette, og hvem garanterer dansk Mejeribrug, at de to samvirkende Produktioner, Smør og Bacon, kan fortsættes i det nu afpassede Forhold.

Et Fingerpeg i Retning af, hvorledes en radikal Ændring i et Produkts Afsætningsforhold hurtigt kan finde Sted, har vi faaet gennem den engelske Baconordning. At denne for Danmark, ved Kontingenternes Fordeling, blev nogenlunde, er en Sag for sig. Men Kendsgerningen har dog vist, at der herigennem for adskillige Landbrug blev skabt Vanskeligheder med Hensyn til Skummetmælkens Anvendelse.

En Afbødning af denne Vanskelighed er mange Steder opnaaet gennem den — efter sidste Verdenskrig — oparbejdede Oste-Eksport, der, selv om den kun andrager ca. 10 Mill. kg Ost, dog har medført, at 110—120 Mill. kg Mælk aarlig paa denne Maade er blevet eksporteret; hertil kommer, at ca. 60 Mill. kg som kondenseret Mælk gaar samme Vej. Vel véd jeg, at det for Landet som Helhed er en ringe Mælkemængde, men for de Egne af Landet, hvor særlig de større Landbrug findes, og hvor nævnte Produktion

særlig har Hjemsted, har man dog opnaaet at faa en Afsætning for Mælken.

Ingen véd, hvorledes Markederne for Mejeriprodukter i de kommende Aar udvikler sig. Det er vanskeligt at bedømme, hvor stor Mejerilandenes Overskudsproduktion bliver i Forhold til Efterspørgslen, men eet er givet, at et Verdensmarked er og bliver der for disse Varer. Jeg vil eksempelvis nævne, at Importlandene i 1938 købte 550 Mill. kg Ost, hvoraf England Halvdelen, og 90 pCt. heraf leveredes af Kolonierne. Den anden Halvdel fordeler sig paa 5 andre Importlande.

Jeg har i det foregaaende søgt at vise:

- 1) At Afsætningen af Mejeriprodukter paa Verdensmarkedet ikke giver os meget Haab om en væsentlig bedre Placering end den nuværende.
  - 2) Som Følge heraf maa vi indrette os paa at kunne konkurrere gennem en Nedsættelse af Omkostningerne, og her vil bl. a. en planmæssig Arrondering og Sammenlægning af Produktionsmejerierne være af Betydning. Det vil betinge en forbedret Driftsøkonomi gennem større Udnyttelse af de tekniske Anlæg og betinge Driftsledere med endnu bedre Uddannelse. Forsøgsresultaterne vil mere effektivt kunne omsættes i Praxis, og Produktionen hurtigere kunne afstemmes efter Markedets Krav. Det hele vil kunne foregaa paa en mere rationel Maade, end naar Mejerierne som nu er af uens Størrelse, i de fleste Tilfælde for smaa og med meget forskellig teknisk Udstyr.
-

VURDERING OG KALKULATION UNDER KRIGSTIDENS PRISSTIGNINGER¹⁾

AF ERICH SCHNEIDER

DET Emne, jeg har valgt for i Aften, er saa omfattende, at det er umuligt at behandle det til Bunds i et kort Foredrag. Jeg maa nøjes med at fremsætte nogle Hovedsynspunkter i Haab om, at netop en Indgaaen paa Principspørgsmaalene er egnet til at danne Grundlag for en Diskussion af disse aktuelle Problemer.

1. En Virksomheds Aktivitet kommer pengemæssigt til Udtryk i Udgifter og Indtægter. Uafbrudt strømmer Udgifter fra Virksomheden til Omverdenen og Indtægter til Virksomheden fra Omverdenen — Indtægter som Følge af Afsætningsakter, Udgifter som Følge af Indsætningsakter (d. v. s. Anskaffelsesakter i videste Forstand). Hovedproblemet for Virksomhedens Ledelse er a) at styre disse to Strømme saaledes, at Kredsløbets uafbrudte Gang er sikret, b) at Driftsherren med visse Mellemrum kan unddrage Virksomheden et Beløb til konsumtive eller andre Formaaler uden at bringe Kredsløbets uafbrudte Gang i Fare i Henhold til de for Fremtiden lagte Planer. Dette sidste er jo hele Spilletts egentlige Formaal. Hele Regnskabsvæsenet med alle dets Grene: Forretningsboghoderiet, Statistik, Stykkalkulation og Budget tjener til syvende og sidst det Formaal at forme Forløbet af Indtægts- og Udgiftsstrømmen saaledes, at de to lige nævnte Maaler naas. Den Del af Indtægtsstrømmen, som hvert Aar (Periode) kan tages ud af Virksomheden til konsumtive Formaal uden at angribe den investerede Kapital, kaldes den »konsumable« eller »fordelelige« Gevinst²⁾.

¹⁾ Efter et Foredrag i Jydsk Nationaløkonomisk Forening, den 8. Februar 1940.

²⁾ *Liljeblad* definerer Gevinsten paa følgende Maade: »Vinst er helt enkelt de medel, som bliva disponibla under perioden ifråga och som ej längre behövas investerade i rörelsen«. (Nordisk Tidsskrift for Teknisk Økonomi, 1938, S. 99). Selvfølgelig maa der tilføjes: Saafremt disse Midler ikke er en Del af den af Driftsherren indskudte Kapital. Den saaledes definerede Gevinst er den ovenfor omtalte konsumable, ikke den beregnede Driftsgevinst.

2. Denne konsumable Gevinst behøver ikke at være identisk med Aarets realiserede Driftsresultat, d. v. s. Differencen mellem Værdien af Aarets Salg og de faktiske Omkostninger for de i Løbet af Aarets solgte Produkter. Den kan være lig med Aarets realiserede Driftsresultat, men kan ogsaa være, og er i de fleste Tilfælde, mindre end dette.

Den Kendsgerning, at den konkrete Beregning af Aarets realiserede Driftsresultat tildels beror paa et Skøn, idet Beregningen af de faktiske Omkostninger, der svarer til Aarets Salg, i Almindelighed ikke kan foretages uden at gøre Antagelser, og at det beregnede Driftsresultat derfor i de fleste Tilfælde kun er et Udtryk for, hvad vi anser for at være det realiserede Driftsresultat³⁾, berører ikke selve Begrebsdannelsen »en Perodes realiserede Driftsresultat«.

3. Hvordan bestemmes Aarets realiserede Driftsresultat indenfor Bogholderiets Rammer? Udgangspunktet danner Udgifter- og Indtægtsrækken. Aarsafslutningen, d. v. s. Bestemmelsen af Aarets realiserede Driftsresultat, foregaar saa paa følgende Maade: Alle Indtægter fra fortidige Perioder, den nuværende Periode og fremtidige Perioder, som hører hjemme i den nuværende Periode, tilregnes denne Periode. Summen af alle Indtægter, som paa denne Maade tilregnes den nuværende Periode, kaldes Aarets Bruttoindtægt. Ser vi bort fra driftsfremmede Transaktioner, og det vil vi gøre her, saa er Aarets Bruttoindtægt lig med Salgsværdien af de i Løbet af Perioden solgte Produkter (minus ev. dubiøse Debitorer). For at faa Aarets realiserede Driftsresultat maa der fra denne Bruttoindtægt trækkes de Udgifter henh. Dele af Udgifter for fortidige Perioder, den nuværende Periode eller fremtidige Perioder, som var nødvendige for at faa dette Aars Bruttoindtægt⁴⁾. Alle de Indtægter henh. Dele af Indtægter og alle Udgifter henh. Dele af Udgifter, som paa denne Maade tilregnes

³⁾ Det realiserede Driftsresultat er jo, som ethvert andet Resultat, der beregnes for en Periode, der er mindre end Virksomhedens hele Levetid, en abstrakt Regnestørrelse.

⁴⁾ Enhver anden Fordeling af Udgifterne mellem Perioderne giver ikke den nuværende Perodes realiserede Driftsresultat. Den her kort omtalte Karakter af de Operationer, der foretages ved en Aarsafslutning, har *John B. Canning* paa en umaadelig klar Maade analyseret: »Aside from negligible contributions and payments in kind, the primary time series of income statistics consist solely of the incoming and the outgoing of money. All incomings except proprietary contributions and all outgoings

det nuværende Aar, bogføres paa Vinding- og Tabskonto; de Udgifter og Indtægter henh. Dele af disse, som først tilregnes fremtidige Perioder, bogføres paa Statuskonto.

4. Lad os nu se, hvordan en Virksomheds realiserede Driftsresultat varierer fra Aar til Aar under en Periode med først stigende og derefter brat faldende Priser. Vi betragter det mest simple Tilfælde: en Handelsforretning, som køber og sælger Varer. Vi ser bort fra Tilstedeværelsen af Inventar o. l. og betragter kun selve Varebevægelsen. Indtægtsstrømmen (Udgiftsstrømmen) er altsaa udelukkende en Følge af Salgsakter (Indkøbsakter). Bevægelsen af Indkøbs- og Salgsprisen under den betragtede 5-aarige Periode fremgaar af Tavle I og II⁵⁾.

Skal der hvert Aar paa Vinding- og Tabskontoen fremvises Aarets realiserede Driftsresultat, saa skal Varebeholdningerne vurderes til de resp. Indkøbspriser. Paa dette Grundlag er Beregningen af de aarlige Driftsresultater gennemført i Tavle I. De fem Resultatstørrelser er følgende:

1. Aar	2. Aar	3. Aar	4. Aar	5. Aar
300	650	750	÷ 150	300

except distributions to those having an interest in the proprietorship are included in these primary series. Incomings are positive, outgoings are negative in sign. As a measure of income, the mere algebraic sum of receipts and payments during a year is useless except as an accounting for the change between beginning and ending cash balances. The accountant's problem is to convert the time series of actual outlays and actual receipts into equivalent series of incomes and expenses, that is, into positive and negative incomes. This conversion is, in essence, a matter of leading and lagging time series and of distributing the leads and lags (ikke spærret hos Canning).

In making this conversion there are two objectives; an implied objective that the algebraic sum of receipts and outlays shall, for the entire life of the enterprise, be equal to the algebraic sum of all annual net incomes for the like period; and an expressed objective that from the positive terms in each annual summation there shall be subtracted due allowances (expenses) for all outlays made (or expected to be made) *as are incident to acquiring that year's positive, or gross, income*. All accountants attain the implied end, none, the expressed end. (>A certain erratic tendency in accountant's income procedure«. *Econometrica*, Vol. 1, 1933. S. 53). I den tyske Literatur findes den klareste Behandling af denne Problemkreds hos E. Walb, *Die Erfolgsrechnung privater und öffentlicher Betriebe. Eine Grundlegung*. Berlin 1926.

⁵⁾ Krediteringen af Varebeholdningskontiene for solgte Varer sker i kronologisk Rækkefølge (First-in — first-out method).

Tavle I.

1	2	3	4	5	6	7
Aabningsstatus	Kapital	Kasse	Varebeholdning	Varesalg	Vinding og Tab	Slutningsstatus
Kasse 1500 1500 Kap. 1500	1500	1500 800 (400 E. à 2) 1600 S. B.	→ 800 (300 E. à 2) 200 S. B. (100 E. à 2)	→ 600 900 (300 E. à 3) #	Stat. 300 300 ▲	Kasse 1600 1500 Kap. Varer 200 300 300 300 Gev. udbetales.
Kasse 1300 1500 Kap. Varer 200	1500	B. B. 1300 1750 (100 E. à 3) 800 (200 E. à 4) 1950 S. B.	B. B. 200 (100 E. à 2) → 300 150 E. à 3 → 800 (50 E. à 4)	→ 1100 1750 (350 E. à 5) #	Stat. 650 650 ▲	Kasse 1950 1500 Kap. Varer 200 650 Gev. 1. Krigsjaar. M. H. t. de for det næ- ste Aar lagte Planer kan der kun udbetales 350 Kr. 300 Kr. hen- lægges til Res.
Kasse 1600 1500 Kap. 300 Res. 300 R.	1500 Kap. 1500 Res. 300 R.	B. B. 1600 2100 (300 E. à 5) 350 (100 E. à 7) 1850 S. B.	B. B. 200 (50 E. à 4) → 1500 (300 E. à 5) → 700 (100 E. à 7)	→ 1450 2100 (300 E. à 7) → 250 350 (50 E. à 7) #	Stat. 750 750 ▲	Kasse 1850 1500 Kap. Varer 700 300 Res. 750 Gev. 2. Krigsjaar. M. H. t. de for det næ- ste Aar lagte Planer kan der kun udbe- tales 350 Kr. 400 Kr. henlægges til Res.
Kasse 1500 1500 Kap. 300 Res. 400 NyR.	1500 Kap. 1500 Res. 700 R.	B. B. 1500 1050 500 700 800 1400 1850 S. B.	B. B. 700 → 1500 (150 E. à 10) → 500 (50 E. à 10) → 800 (200 E. à 4)	→ 1200 1050 → 1000 700 1400 Salgspr. 7 150	150 Stat. 150 ▲	Kasse 1850 1500 Kap. Varer 200 700 Res. Tab 150 3. Krigsjaar. Tabet dækkes af Re- serverne og samtidig udbetales 250 Kr. af den opsamlende Re- serve til Ejeren.
Kasse 1600 1500 Kap. 300 Res.	1500 Kap. 1500 Res. 300 Res.	B. B. 1600 1500 (300 E. à 4) 1900 S. B.	B. B. 200 (50 E. à 4) 1200	→ 1200 1500 300 (300 E. à 5) #	300 300 ▲	Kasse 1900 1500 Kap. Varer 200 300 Res. 300 300 Gev. Normalaar efter Krigsen.

Varebeholdningerne vurderes til Indkøbspriser.

Totalresultatet for hele den 5-aarige Periode er altsaa 1850. Som man ser, genspejler Resultatstørrelserne Prisbevægelsen.

De forskellige Vinding- og Tabskonti og dermed ogsaa Statuskonti giver Svar paa Spørgsmaalet: Hvordan staar Virksomheden ved et Aars Slutning m. H. t. hvad der faktisk er sket i det paa-gældende Aar? Resultattallene giver de opnaaede realiserede Driftsresultater. De udtrykker Fakta. Og disse Fakta er: Stigende Gevinster i de to første Krigsaar og Tab i det Aar, hvor Prisfaldet indtræder — i Overensstemmelse med selve Prisbevægelsen.

Et helt andet Spørgsmaal er det imidlertid, om de faktiske store realiserede Driftsgevinster i de to første Krigsaar er konsumable, om de er fordelelige. Dette Spørgsmaal kan ikke besvares ved at se paa Status. Den viser jo Virksomhedens Stilling m. H. t., hvad der er sket. Spørgsmaalet om, hvor stor en Del af den beregnede Driftsgevinst der kan uddeles, og hvor stor en Del der maa tilbageholdes i Virksomheden, vedrører derimod Fremtiden. Vi maa spørge: Hvor stort et Beløb kan vi unddrage Virksomheden uden at bringe Kredsløbet i det for det næste Aar planlagde Omfang i Fare? Det er Likviditetssynspunktet, der er afgørende for Gevinstfordelingsspørgsmaalet. Er Planen for det andet Krigsaar saaledes, som antaget i Tavle I, saa ses umiddelbart, at der kun kan udbetales 350 Kr. ved Slutningen af det første Krigsaar; 300 Kr. maa henlægges som Reserve, for at sikre Kredsløbets uafbrudte Gang i det kommende Aar.

Ved Slutningen af det andet Krigsaar opnaar vi et endnu større Driftsresultat, nemlig 750 Kr. Kan vi udbetale denne Gevinst? Igen maa vi se paa vor Forretningsplan for det næste Aar. Og den viser — vi antager, at Planen er i Overensstemmelse med de i Tavle I viste Fakta —, at vi kun kan udbetale 350 Kr.; 400 Kr. maa som Likviditetsreserve forblive i Forretningen.

I det tredie Aar, antager vi, afsluttes Krigen med et derpaa følgende brat Prisfald. Dette Prisfald medfører, at vi lider et Tab paa 150 Kr. i det tredie Aar. Men den Kendsgerning, at vi raader over Reserver, sætter os nu i Stand til ikke blot at dække Tabet, men ogsaa at udbetale en Del af Reserverne som Gevinst, lad os sige 250 Kr., ganske vist ikke som Følge af dette Aars Aktivitet, men som Følge af vor Politik i de foregaaende Aar, som paa vidtskuende Maade har taget rimelig Hensyn til Fremtiden.

For at opsummere: Bestemmelsen af de realiserede aarlige Driftsresultater kræver en Opgørelse af Varebeholdningerne til

faktiske Indkøbspriser. Disse realiserede Driftsresultater er ikke identiske med de konsumable Gevinster. For at sikre Forretningens uafbrudte Gang m. H. t. Fremtiden maa der henlægges en Del af Gevinsterne som Reserver — Reserver, som samtidig tjener til Neutralisering af det paa Grund af Prisfaldet efter Krigen forventede Tab. Reserverne har altsaa to Funktioner: en Likviditetssikringsfunktion, at sikre Forretningens uafbrudte Gang og en Gevinstudligningsfunktion, at sikre Driftsherren en nogenlunde jævn Indkomst over hele den anormale Periode — en Funktion, der som bekendt er af særlig Betydning for Aktieselskaber.

Den her anvendte Fremgangsmaade, at vurdere Varebeholdningerne til Indkøbspriser, er i en Tid med fortsatte Prisstigninger intet andet end den laveste Værdis Princip. Anvendelsen af dette Princip giver, som vi har vist, i Prisstigningstider realiserede Driftsresultater, men virker ikke resultatudlignende. (I Tider med Prisfald er det omvendt; her giver Anvendelsen af dette Princip ikke de realiserede Driftsresultater, men virker resultatudlignende⁶⁾). Og fordi den ikke virker resultatudlignende, maa der i de gode Aar dannes Reserver, — Reserver, som samtidig er Likviditets- og Prisfaldreserver. Disse Reserver vises aabent, hvorved Statusklarheden og Statussandheden paany er bevaret.

5. De her omtalte Resultater kan imidlertid ogsaa naas ved bevidst at danne stille Reserver. En af de derhenhørende

---

⁶⁾ Denne Forskel er en Følge af Princippets logiske Inkonsekvens. Princippets Anvendelse kan kun forstaas ud fra Forsigtighedsmotiver. Holder man konsekvent fast ved vor Definition af det realiserede Driftsresultat, skal Varebeholdningerne ogsaa ved faldende Priser vurderes til Indkøbspriser. Kun paa denne Maade faar man de realiserede Driftsresultater frem. Det er Resultatopfattelsen (Resultatdefinitionen) eller, hvad der er det samme, Formaale, man tilstræber med Statusopgørelsen, der er afgørende for Vurderingsmaaden. Forstaas ved en Perodes Resultat det realiserede Driftsresultat, saa skal man vurdere Varebeholdningerne til Indkøbspriser. Forstaas derimod ved en Perodes Resultat det forsigtig beregnede Resultat, d. v. s. Resultatet under Hensyntagen til Værdiformindskelser ved den hvilende Formue, saa skal Vurderingen foregaa efter det laveste Værdis Princip. Og Vurderingen skal igen være anderledes, naar man ved en Perodes Resultat forstaar Resultatet under Hensyntagen til alle Værdivariationer ved den hvilende Formue. (Se vedr. disse Spørgsmaal E. Walb's udmærkede og klare Undersøgelse i III. Del af »Die Erfolgsrechnung privater und öffentlicher Betriebe. Eine Grundlegung«. Berlin 1926.)

Metoder, som omtales meget i vore Dage, er den, at vurdere Varebeholdningerne, til hvilken høj Krigspris de end maatte være købt, til de før Krigens Udbrud gældende »Normalpriser«. Logisk bedst vilde det være at sige, at man vurderer Varebeholdningerne til de efter Krigens Afslutning forventede lave Priser, som antages at være lig med Førkrigstidens »Normalpriser«. Metoden bestaar altsaa ligeledes i Anvendelsen af en Slags laveste Værdis Princip, nemlig dette Princip anvendt paa en Periode, der omfatter hele Krigstiden.

Til hvilke Resultater, Anvendelsen af denne Metode fører, er vist i Tavle II, som er bygget paa den samme Forretningsgang som den i Tavle I benyttede. Forskellen mellem Tavle II og Tavle I er blot den, at Varebeholdningerne i Tavle II er vurderet til Førkrigspriser.

For det sidste Normalaar før Krigen er Forholdene naturligvis de samme som før. For det første Krigsaar er den beregnede Gevinst 550 Kr., bestaaende af en realiseret Driftsgevinst paa 650 Kr. og 100 Kr. Tab paa Varelager paa Grund af et forventet Prisfald efter Krigen. Disse 100 Kr. udgør altsaa en stille Reserve. Kan Gevinsten paa 550 Kr. udbetales? Som man let ser, er dette ikke Tilfældet, naar Forretningsgangen for det andet Krigsaar er saaledes som antaget i Tavlen. Vi er ogsaa nu nødt til at henlægge 200 Kr. som aaben Reserve for at sikre Kredsløbets uafbrudte Gang i det andet Krigsaar. Kun 350 Kr. kan altsaa udbetales. For det andet Krigsaar udgør den beregnede Gevinst 350 Kr., som kan udbetales uden at bringe Kredsløbets friktionsløse Gang i Fare.

Den beregnede Gevinst paa 350 Kr. er naturligvis ikke det realiserede Driftsresultat for det andet Krigsaar. Dette kan imidlertid let beregnes ved til den beregnede Gevinst at lægge Prisfaldsreserven ved Aarets Slutning (500 Kr.) og trække Prisfaldsreserven ved Aarets Begyndelse fra:

Aarets realiserede Driftsresultat (750)

= det beregnede Resultat (350)

+ Prisfaldreserve ved Aarets Slutning (500)

÷ Prisfaldreserve ved Aarets Begyndelse (100).

Det er vigtigt at huske paa, at det ikke er tilstrækkeligt blot at lægge Slutningsprislefaldsreserven til det beregnede Resultat, men at man ogsaa skal trække Begyndelsesprislefaldsreserven fra.

For det tredje Krigsaar faar man en beregnet Gevinst paa 250 Kr., der under Hensyntagen til den planlagde Forretningsgang i det

Tavle II.

1	2	3	4	5	6	7
Aabningsstatus	Kapital	Kasse	Varebeholdning	Varesalg	Vinding og Tab	Slutningsstatus
Kasse 1500 1500 Kap. Varer 200	1500 1500 Kap. 200	B. 1500 900 1600 S. B.	→ 800 B. B. 200 (100 E. à 2) → 300 150 E. à 4 100 S. B. (50 E. à 2) 100 V. & T.	→ 600 300 (300 E. à 3) → 1100 650 (350 E. à 5)	Stat. 300 300 100 Stat. 550	Kasse 1600 1500 Kap. Varer 200 300 Gev. Normalaar for Krigen. Gev. udbetales.
Kasse 1300 1500 Kap. Varer 200	1500 1500 Kap. 200	B. 1300 1750 (100 E. à 3) 800 (200 E. à 4) 1950 S. B.	B. B. 200 (100 E. à 2) → 300 → 800 100 S. B. (50 E. à 2) 100 V. & T.	→ 1100 650 (350 E. à 5)	100 Stat. 550	1. Krigsaar. Der udbetales 350 350 Kr.; 200 Kr. hen- lægges til Reserve- fond.
Kasse 1600 1500 Kap. Varer 100 200 Res.	1500 1500 Kap. 200 200 Res.	B. 1600 2100 (300 E. à 5) 350 (100 E. à 7) 1850 S. B.	B. B. 100 (50 E. à 2) → 1500 (300 E. à 5) → 700 (100 E. à 7) 100 V. & T.	→ 1350 250 (300 E. à 7) 850 (50 E. à 7)	500 Stat. 350	2. Krigsaar. Der udbetales 350 Kr.
Kasse 1500 1500 Kap. Varer 200 200 Res.	1500 1500 Kap. 200 200 Res.	B. 1500 1050 700 1400 1850 S. B.	B. B. 200 (100 E. à 2) → 1500 (150 E. à 10) → 500 (50 E. à 10) → 800 (200 E. à 4)	→ 700 → 1000 → 1100 350 Salgspr. 7	100 Stat. 250	3. Krigsaar. Gev. udbetales.
Kasse 1600 1500 Kap. Varer 100 200 Res.	1500 1500 Kap. 200 200 Res.	B. 1600 1500 (300 E. à 4) 1900 S. B.	B. B. 100 (50 E. à 2) → 1200 100 V. & T.	→ 1100 400 (300 E. à 5)	Stat. 400	Normalaar efter Krigen.

Varebeholdningerne vurderes til Førkrigspriser.

kommende Aar kan udbetales. Ogsaa her kan Aarets realiserede Driftsresultat udledes af den beregnede Gevinst paa den lige beskrevne Maade:

$$\div 150 = 250 + 100 \div 500.$$

For det første Normalaar efter Krigen udgør den beregnede Gevinst 400 Kr., som samtidig er identisk med Aarets realiserede Driftsresultat.

Summen af de efter Metode II beregnede Gevinster er naturligvis lig med Summen af de efter Metode I beregnede Resultater (1850).

6. Forskellen mellem de to omtalte Vurderingsmetoder kan karakteriseres paa følgende Maade:

a) Ved Metode I beregnes og fremvises de realiserede Driftsresultater, som derefter udlignes ved at danne aabne Reserver, som samtidig fungerer som Likviditets- og Prisfaldreserver.

Ved Metode II sker Resultatudligningen allerede ved selve Beregningen af Resultaterne ved at danne stille Prisfaldreserver, som senere opløses. Disse saaledes beregnede Gevinster er imidlertid ikke a priori uddelelige; ogsaa her behøves før Uddelingen en Likviditetsundersøgelse (se 1. Krigsaar, Tavle II).

b) Ved Metode I er de beregnede Resultater de realiserede Driftsresultater, ved Metode II derimod ikke.

c) En Statusopgørelse efter Metode I svarer paa Spørgsmaalet: Hvordan staar Virksomheden ved Aarets Slutning m. H. t. h v a d d e r e r s k e t?

En Statusopgørelse efter Metode II søger at besvare Spørgsmaalet: Hvordan staar Virksomheden ved Aarets Slutning m. H. t. h v a d d e r v i l s k e i d e n k o m m e n d e P e r i o d e?

Metode I giver en f o r t i d s b e t o n e t Statusopgørelse, som gaar ud paa at vise de realiserede Driftsresultater.

Metode II giver en f r e m t i d s b e t o n e t Statusopgørelse, som gaar ud paa allerede ved Vurderingen at tage Hensyn til Fremtiden, saaledes at man tilstræber kun at fremvise den konsumable Gevinst. De to Metoder arbejder altsaa med forskellige Gevinstbegreber, tilstræber forskellige Formaaler. At imidlertid de efter Metode II beregnede Gevinster ikke altid er konsumabel, har Eksemplet vist.

7. Stiller vi nu Spørgsmaalet: Hvilken af de beskrevne Metoder skal anbefales og anvendes, saa maa der siges følgende.

Anlægger vi Synspunktet »Statusklarhed«, kan der ikke være nogen Tvivl: Metode I bør fra dette Synspunkt absolut foretrak-

kes⁷⁾. At vi gør Status op under Hensyntagen til det, som er sket, altsaa beregner og fremviser de realiserede Driftsresultater, betyder jo ikke, som vi har set, at vi ikke tager Hensyn til Fremtiden. Det gør vi ved at danne aabne Gevinstreserver i de gode Aar — igen i Overensstemmelse med Princippet »Statusklarhed og Statussandhed«.

Det er jo ogsaa dette Synspunkt, Skattemyndighederne kræver iagttaget. Opfylder vi dette Krav, saa maa vi imidlertid til Gengæld kræve, at disse aabne Reserver, som er nødvendige til Opretholdelsen af Likviditeten og Forretningskredsløbets uafbrudte Gang og til Imødegaaelse af bratte Præfald efter Krigens Afslutning, ikke medregnes som skattepligtig Indkomst. Disse Reserver — jeg gaar ud fra, at de er ansat paa en samvittighedsfuld Maade i Henhold til vore Fremtidsplaner og Forventninger — er absolut nødvendige for at kunne føre Virksomheden sikkert — saa vidt vi kan bedømme det — gennem Fremtidens Mørke. Det er et Middel til at holde Landets Erhvervsliv i uafbrudt Gang. Selvfølgelig maa vi indrømme Skattemyndighederne Ret til at kræve Oplysninger om, paa hvilken Basis disse Sikkerhedsreserver er ansat. Men kan deres Begrundelse dokumenteres, saa maa Skattevæsenet ikke røre ved disse Reserver, hvis det ikke vil gøre sig ansvarlig for Sammenbrud i Erhvervslivet, som utvivlsomt vil medføre store Ulykker for hele Samfundet. Erfaringerne fra Tiden efter 1918 bekræfter dette tilstrækkeligt, selvom det maa indrømmes, at Virksomhederne dengang selv ikke saa lidt bidrog til deres Sammenbrud ved at betragte de beregnede høje realiserede Gevinster som konsumable. Særlig gjaldt dette Aktieselskaberne. Og fordi Aktionærernes Mentalitet vel næppe har forandret sig meget siden 1918, er det vigtigt at understrege, at Ledelsen med alle Midler bør modsætte sig Aktionærernes Krav om Udbetaling af høje Konjunkturgevinster; og Skattevæsenet bør støtte Ledelsernes Bestræbelser for at forhindre Virksomhedernes Sammenbrud efter endt Højkonjunktur ved at tillade en tilstrækkelig skattefri Reservedannelse.

Men, Skattevæsenet er de ubegrænsede Usandsynligheders Land. Det er ikke givet, at Skattemyndighederne vil gaa med til at op-

⁷⁾ »Die Bilanz (wird) nicht vom Tageswert, sondern vom Anschaffungswert beherrscht. Der Tageswert bei den Bilanzposten schafft, soweit es sich nicht um die Messung des Dispositionserfolges handelt, grundsätzlich nur Verwirrung«. (E. Walb, l. c. S. 383).

fylde Kravet om Urørligheden af de aabne Reserver i skattemæssig Henseende. Og heller ikke er det givet, at Aktionærerne, blændet af den nuværende Højkonjunktur, vil indse Berettigelsen af Ledelsens Sikkerhedsforanstaltninger. Saadanne Overvejelser fører til bevidst at danne stille Reserver og at give Metode II Fortrinet overfor Metode I. Anvendelsen af Metode II er absolut berettiget i Tider som de, vi lever under, skønt jeg absolut foretrækker den klarere Metode I^a).

I en interessant og bemærkelsesværdig Artikel i Tidsskriftet »Revision og Regnskabsvæsen« (Januarhæftet 1940) fremsætter statsautoriseret Revisor *Carl Jensen* nogle Betragtninger om Retningslinier for Varelagrenes Værdiansættelse under Forhold, hvor Prisniveauet er væsentlig højere end normalt og gør sig til Talsmand for Metode II, idet han siger:

»Jeg er af den Opfattelse, at ikke alene Næringslivet, men Samfundet som Helhed vilde være bedst tjent med, at der under en eller anden Form fra Myndighedernes Side blev givet Udtryk for Ønskeligheden af, at Varelagre ved Statusopgørelserne ikke maatte ansættes til højere Værdi end efter Prisniveauets Skøn før Krigens Udbrud«. Han venter dog ikke, »at Skattemyndighederne straks skulde kunne strække sig saa vidt, at de vil godkende, at en Fortjeneste, som efter hidtidige Regler betragtes som »realiseret«, ikke skal medregnes til Aarets skattepligtige Indkomst«. Han foreslaar derfor, at f. Eks. et lille Udvalg af Statens erhvervsøkonomiske Raad gør Problemet til Genstand for Overvejelse og derefter fremkommer med Forslag, som angav Hovedretningslinier for Værdiansættelser af Varelagre ved Statusopgørelser pr. 1. Januar 1940«. Endelig tilføjer han: »Hvis man værdiansætter de enkelte Poster i Varelagrene efter den hidtidige Fremgangsmaade, d. v. s. efter det saakaldte laveste Værdis Princip, ..., vil jeg anse det for rigtigst, at der — baade i Aktieselskaber og Enkeltmandsvirksomheder — efter at »Overskuddet« er opgjort, reserveres Beløb til Imødegaelse af eventuelle Prisfald, men hvis denne »Reserve« skal medregnes som skattepligtig Indkomst og Formue, bliver det utvivlsomt meget vanskeligt — ja maaske umu-

^a) *O. Sillén* anser ligeledes Methode II som forsvarlig: »Om ett affärsföretag i sitt bokslut per 31/12 1939 upptar inneliggande varor till före nu pågåenda krig gällande priser, ehuru de inköpts efter krigets början till väsentligt högre belopp, anser jag en dylik lagervärdering i regel vara fullt försvarlig«. (Skandinaviska Bankens Kvartalsskrift, Nr. 1. Januari 1940, S. 19).

ligt — at faa ret mange Erhvervsdrivende til at opgøre Regnskabet paa denne Maade.»

Problemet om Skattemyndighedernes Indstilling er at saa ligesaa brændende for Metode I som for Metode II. Det maa føres til en Løsning, saa snart som muligt. Jeg foretrækker, som sagt, Metode I paa Grund af dens Klarhed. Mit Forslag gaar altsaa ud paa at foretage Vurderingen af Varebeholdninger til de faktiske Indkøbspriser og af de i de gode Aar beregnede realiserede Driftsgevinster at henlægge aabne, skattefrie Reserver til Sikring af Virksomhedens uafbrudte Gang og til Udligning af Resultaterne saaledes, at Tabet paa Grund af Prisfald kan neutraliseres. Hvis Skattevæsenet skulde afvise Metode I og i Stedet godkende Metode II, saaledes at denne vilde komme til Anvendelse, maa Virksomhederne paa anden Maade d. v. s. ved Hjælp af de ovenomtalte Omregninger skaffe sig Klarhed over, hvordan de staar ved Aarets Udgang m. H. t., hvad der faktisk er sket.

8. Saa meget om Vurdering af Varebeholdninger. Ganske tilsvarende Overvejelser gælder m. H. t. Afskrivninger i Statu opgørelsen. At afskrive en Anlægsgenstand betyder at fordele denne Genstands f. Eks. en Maskines Anskaffelsessum over den Aarrække, i hvilken Maskinen benyttes i Virksomheden. Jeg gentager i denne Sammenhæng, hvad jeg sagde i Begyndelsen: For at bestemme Aarets realiserede Driftsresultat fordeler man de fortidige, nutidige og fremtidige Indtægter og Udgifter paa den paa-gældende Periode saaledes, at vi faar Bruttoindtægten som positiv Post og de Udgifter henh. Dele af Udgifter, som var nødvendig for at faa denne Bruttoindtægt, som negativ Post. Til disse negative Poster hører de ordinære Afskrivninger, d. v. s. den Del af Anlægsgenstandenes Anskaffelsessum, der er det pengemæssige Æquivalent for de Anlægsydelser, der er indgaaet i de i Løbet af Perioden solgte Produkter. Afskrivningsprocessen bestaar altsaa i en Fordeling af Anskaffelsessummen over Genstandens økonomiske Levetid. Afskrivningerne har saaledes intet at gøre med Genanskaffelse eller Erstatning af en Anlægsgenstand, der er udslidt eller er blevet uøkonomisk paa Grund af det tekniske Fremskridt o. l. Genanskaffelses- og Erstatningsproblemet er i første Omgang et Kalkulationsproblem. Fremskaffelsen af Midler til Erstatningen, saafremt denne viser sig at være økonomisk, derimod er et Financieringsproblem.

Ogsaa i en Tid med fortsatte almindelige Prisstigninger har vi derfor intet andet at gøre end at afskrive fra Anskaffelsesværdien, selvom den nye Anlægsgegenstand, som vi senere erstatter den gamle med, har 10 Gange saa høj en Anskaffelsespris som den gamle Genstand havde. Erstatningen maa sikres ved at henlægge en Del af de høje beregnede Gevinster som Reserve til Erstatningsformaal — en Reserve, som igen maa være skattefri, da den jo tjener til at sikre Kredsløbets uafbrudte Gang. Allerede i Aaret 1921 blev der saaledes i Tyskland ved Inflationstidens Begyndelse lovfæstet saakaldte skattefrie Fornylesesreserver. Omend selve Lovteksten var alt andet end klar, var Loven dog et Udtryk for, at Lovgiveren havde forstaaet, at Fornyleses- og Afskrivningsproblemet er to helt forskellige Ting. Senere gik den tyske Lovgivning imidlertid andre Veje. Dog kan jeg her ikke komme ind paa disse Særproblemer.

I vore Dage hører man nu igen, at en af de Grunde, hvorfor selv velledede Virksomheder efter 1918 gik i Stykker, var den, at de havde afskrevet for lidt, d. v. s. at de havde afskrevet fra den lave Anskaffelsesværdi og ikke som de skulde have gjort, enten fra Genstandens Reproduktionsværdier paa Statustidspunktet eller fra Erstatningsværdien paa Erstatningstidspunktet. Og mange Røster kommer nu frem med en indtrængende Henstilling til Virksomhederne om ikke denne Gang at begaa den gamle Fejl, nemlig at afskrive fra Anskaffelsesværdien, men enten at afskrive fra Genstandenes Reproduktionsværdi paa Statustidspunktet eller fra Erstatningsværdien paa Erstatningstidspunktet. Lige saa indtrængende som disse Røster kommer frem, maa der advares mod disse. Den første Opfattelse — Afskrivning fra Reproduktionsværdien paa Statustidspunktet — som tager sit Udgangspunkt i den af den tyske Driftsøkonom *F. Schmidt* opstillede organiske Statusteori, staar ligesom den anden — Afskrivning fra Erstatningsværdien paa Erstatningstidspunktet — i Modsætning til Afskrivningernes egentlige Væsen, som bestaar i en Fordeling af Anskaffelsessummen paa Genstandenes økonomiske Levetid. I Inflationstidens Tyskland fandt Repræsentanterne for begge Opfattelser ganske vist villigt Øre blandt Virksomhederne, hvis »Substanz« forringedes fra Dag til Dag. Men Teorierne hjalp ikke Virksomhederne under deres Vanskeligheder, fordi de er praktisk uigennemførlige. En nærmere Indgaaen paa disse Punkter ligger udenfor Foredragets Rammer. Kun saa meget skal siges, at for den første Opfattelses Vedkommende alene den Kendsgerning, at der for enhver

Anlægsgenstand skal forstaaes Reproduktionsværdien paa Status-tidspunktet, medfører, at Realiseringen af Teorien bliver praktisk umulig. Og hvad den anden Opfattelse angaar, saa støder dens Realisering, som man let overbeviser sig om, paa lige saa store praktiske Vanskeligheder. Saa vigtig disse praktiske Vanskeligheder end er, saa er og bliver Hovedargumentet mod disse Teorier dog, at de er logisk uholdbare. Som Kuriosum skal tilføjes, at Propagandaen for disse Teorier af begribelige Grunde umiddelbart standser, naar Priserne begynder at falde⁹⁾.

Nej, Virksomhedernes Fejl har ikke været, ogsaa under en Prisstigningsperiode at have afskrevet fra Anskaffelsesværdien. Dette var tværtimod fuldstændig rigtigt. Fejlen var, at man ansaa de høje realiserede Konjunkturgevinster som konsumable og glemte at sørge i rette Tid for at sikre Fornyelsen. Det er denne Fejl, der maa undgaas ogsaa under de nuværende Forhold. Afskrivningerne skal stadig foretages fra Anskaffelsesværdien; men der maa i Tide sørges for, at Midlerne til Fornyelsen staar til Raadighed, naar Erstatningstidspunktet kommer, evt. ved at danne aabne Fornylsesreserver, som maa være urørlige for Skattevæsenet. Et Lovforslag desangaaende i Lighed med den Lov, Tyskland vedtog i 1921, vilde være gavnlig, for at sikre Kredsløbets uafbrudte Gang i det Omfang, Landets almindelige økonomiske Situation tillader det.

Dette sidste understreger jeg udtrykkeligt. En konsumabel Indtægt med den samme Realværdi som før Krigen eller en Videreførelse af Virksomheden i Førkrigsomfanget kan ikke garanteres. Og Virksomhederne har heller ikke Krav paa det lige saa lidt som andre Samfundsmedlemmer. I 1924 fremsatte den tyske Senatspræsident *Strutz* følgende Udtalelse: »Das Verlangen völliger Unversehrterhaltung der Vermögenssubstanz ist unberechtigt in einer Zeit allgemeiner Verarmung; solange andre Wirtschaftskreise eine Einbusse am Vermögen und Einkommen, weite Kreise sogar ..... einen fast völligen Substanzverlust ihres Vermögens hinnehmen müssen, haben Landwirtschaft und Gewerbe kein Recht zu ver-

⁹⁾ De, som ønsker at fordybe sig i den her kort omtalte Problemerkreds, henvises til *W. Mahlbergs* »Der Tageswert in der Bilanz, Leipzig 1925, S. 38 ff.; *Schmalenbachs* Behandling i »Dynamische Bilanz«, 6. Aufl. 1933, S. 183 ff.; *E. Walb's* Afhandling »Tageswert oder Anschaffungswert in der Bilanz, Zeitschrift für handelswiss. Forschung, 18. Jahrg., 1924. og samme Autors allerede før nævnte Bog »Die Erfolgsrechnung etc.«, III. Del.

langen, dass ihre Vermögenssubstanz unversehrt bleibe«¹⁰⁾. Denne Udtalelse gælder uforandret den Dag i Dag. Hvad vi maa kræve, er, alene at Virksomhederne faar Lov til at drive en saadan Reservepolitik, at de holdes levedygtige ogsaa i den Tid, der kommer.

9. De to i Afsnit 6 og 7 omtalte Metoder til Statusopgørelse under en Prisstigningsperiode er selvfølgelig ikke de eneste, som kan komme til Anvendelse. En Metode, som igen omtales meget i disse Tider, er den saakaldte Normallagermetode, som gaar ud fra den Anskuelse at betragte et efter Størrelse og Sammensætning bestemt Lager som lige saa nødvendigt for en Virksomhed som dens faste Anlæg og derfor at vurdere dette Normal-lager, som altsaa henregnes til de faste Anlæg, til en fast Pris Aar ud Aar ind, som »ligger i nivå med det lägste vanligen förekommande priset«¹¹⁾. Metoden, som i Amerika er kendt under Navnet »Base stock method«, er naturligvis meget beslægtet med vor Metode II, som jo ogsaa gaar ud paa at undervurdere Varebeholdningerne, altsaa at danne stille Reserver. At begrunde den uforanderlige Vurderingsmetode med, at Normallageret hører med til eller har samme Karakter som de faste Anlæg, er imidlertid ikke holdbart. Selv om Varekomplekset som Helhed er bundet og kun Delene ændres, saa varierer dog ved varierende Priser Kompleksets Totalværdi med disse Dele. Denne Variation maa der ved Statusopgørelsen paa samme Maade tages Hensyn til som ved alle andre nye Anlægsgenstande, som jo ogsaa vurderes i Status paa Grundlag af deres faktiske Anskaffelsespris, ligegyldig om denne er højere eller lavere end Anskaffelsesprisen af de Genstande, som de træder i Stedet for. Erstattes f. Eks. en enkelt Maskine, som er et Led i et større Maskinkompleks og som har kostet 10 000 Kr., med en ny en, der koster 20 000 Kr., saa opføres denne nye Maskine ogsaa i Status med 20 000 Kr., og ikke med 10 000 Kr. Normallagermetoden med en Henvi-sning til Normallagerets bundne Anlægs-karakter er altsaa logisk uholdbar. Iøvrigt er det i mange Tilfælde overhovedet umuligt at definere et s. k. Normallager. Selv en saa ivrig Forfægter af Normallagerprincippet som Professor Sillén maa indrømme dette: »Emellertid bör rättvisligen erkännas, att det i åtskilliga

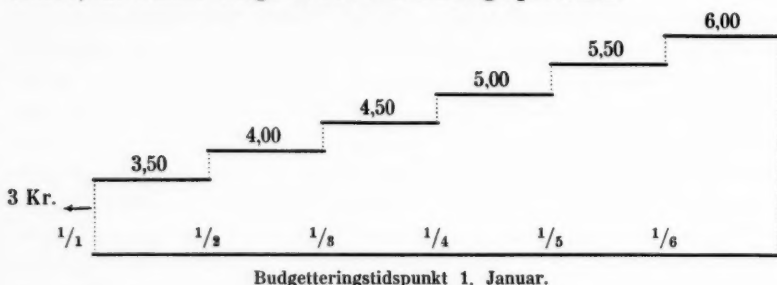
¹⁰⁾ I sit Skrift over Absetzungen wegen Abnutzung (1924), S. 57.

¹¹⁾ O. Sillén, Nyare Balanzvärderingsprinciper. 3. Uppl. Stockholm 1937. S. 26.

affärsföretag (med rikhaltigt og ständigt växlande sortiment) är praktiskt taget omöjligt att ge ett kvantitativt uttryck för det »normala« lagrets storlek. I dylika fall är ett procentuellt avdrag från senaste anskaffningspris — eller ett motsvarande större procentuellt avdrag från försäljningspriset — att föredraga¹²⁾.

10. Saa meget om Vurderingspørgsmaalet. Helt forskelligt fra de hidtil behandlede Problemer er Kalkulationsproblemet, nærmere bestemt Forkalkulationsproblemet. Forkalkulationen refererer sig udelukkende til Fremtiden, er altsaa en Del af Virksomhedens almindelige Budget. Den kan gaa ud paa a) at bestemme, om vi kan klare os med en kendt, udefra given Salgspris i en fremtidig Periode, d. v. s. om Kredsløbets uafbrudte Gang kan opretholdes ved denne Pris, b) at finde den Pris, som giver os en rimelig Fortjeneste. En almindelig Behandling af alle tænkelige Tilfælde kan ikke gives her. Vi begrænser os til at diskutere Tilfældet b) for en ren Handelsvirksomhed under følgende Forudsætninger:

- 1) Budgetperioden omfatter 6 Maaneder (1.1—1.7.).
- 2) Vi ønsker at holde Salgsprisen konstant under Budgetperioden.
- 3) Vi regner med til en Salgspris paa 6 Kr. pr. ME (Mængdeenhed) at kunne sælge 60 000 ME i Budgetperioden.

4) Den budgetterede Salgsmængde tænkes indkøbt paa een Gang for hele Budgetperioden i Budgeteringstidspunktet.

5) Den i Budgeteringstidspunktet anticererede Bevægelse i Indkøbsprisen for Budgetperioden er saaledes, som vist i Figuren.

6) Genopfyldelsen af Lageret sker jævnt for hele Budgetperioden, d. v. s. hver Maaned genanskaffes 10 000 ME.

¹²⁾ O. Sillén, Fiktiva Vinster. Skandinaviska Bankens Kvartalsskrift, No. 1. Januar 1940.

Forkalkulationen skal vise os, om den budgetterede Pris paa 6 Kr. pr. ME under de gjorte Forudsætninger giver os en tilstrækkelig Avance. Afgørende for Problemets Løsning er den i Budgetteringstidspunktet antciperede Bevægelse i Indkøbsprisen for Budgetperioden og Genopfyldesplanen for Lageret i den samme Periode. Da hele Problemet udelukkende refererer sig til Fremtiden, er det altsaa ganske irrelevant, til hvilke Priser de gamle Lagerbeholdninger, vi raader over ved Periodens Begyndelse, er indkøbt. Det kommer udelukkende an paa den fremtidige Udvikling.

Lad os nu antage, at vi gennemfører Forkalkulationen paa Grundlag af Budgetdagens Indkøbspris. I dette Tilfælde bliver Omsætningsgevinsten 180 000 Kr. og Avancen bliver 100 pCt. paa Indkøbsprisen i Budgeteringstidspunktet. En saadan Fremgangsmaade er imidlertid misvisende. Hvis Virksomheden paa Grund af den store Avance mener at kunne nedsætte Salgsprisen, tager den Fejl; thi den budgeterede Omsætningsgevinst paa 180 000 Kr. er ingenlunde konsumabel, da jo en stor Del af dette Beløb maa benyttes til Genanskaffelse af nye Varer med højere Priser end de, der herskede i Budgeteringstidspunktet. Et rigtigt Billede af Forholdene faar vi kun, naar vi allerede i Budgeteringstidspunktet tager Hensyn til Prisudviklingen i den kommende Tid, idet vi vurderer de planlagde Genanskaffelsesmængder til de paa de forskellige Genanskaffelsestidspunkter forventede Indkøbspriser eller, hvad der er det samme, til den for Budgetperioden forventede Gennemsnitsindkøbspris. Under de ovennævnte Forudsætninger faar vi saaledes for Budgetperioden følgende Genanskaffelsesudgifter:

1. Maaned:	10 000 ME	à 3,50 Kr./ME:	Kr. 35 000.—
2. Maaned:	10 000 —	à 4,00 — :	— 40 000.—
3. Maaned:	10 000 —	à 4,50 — :	— 45 000.—
4. Maaned:	10 000 —	à 5,00 — :	— 50 000.—
5. Maaned:	10 000 —	à 5,50 — :	— 55 000.—
6. Maaned:	10 000 —	à 6,00 — :	— 60 000.—

---

ialt: 60 000 ME à 4,75 Kr./ME: Kr. 285 000.—

De totale Genanskaffelsesomkostninger for de i Budgetperioden solgte Mængder udgør altsaa ifl. Genanskaffelsesplanen 285 000 Kr., saaledes at den gennemsnitlige Genanskaffelsespris bliver 4,75

Kr./ME. Den budgeterede konsumable Omsætningsgevinst i Budgetperioden udgør dermed:

Forventet Omsætning	6 Kr. $\times$ 60 000 = 360 000 Kr.
Forventede Omkostninger ved den gennemsnitlige Genan- skaffelsespris i Budgetperioden:	4,75 Kr. $\times$ 60 000 = 285 000 Kr.
Omsætningsgevinst....	75 000 Kr.

Den gennemsnitlige absolute Avance er 1,25 Kr./ME, d. v. s. ca. 26 pCt. af Indkøbsprisen og ca. 20 pCt. af Salgsprisen.

Den gennemsnitlige Genanskaffelsespris paa 4,75 Kr./ME kan betragtes som Sum af Indkøbsprisen paa Budgeteringstidspunktet (3,00 Kr./ME) og af et Risikotillæg for forventede Prisstigninger paa Indkøbsmarkedet (1,75 Kr./ME). Selve Stykkalkulationen har dermed følgende Form:

$$\begin{aligned}
 \text{Udsalgspris (6 Kr.)} &= \text{Indkøbspris paa Budgeteringstidspunktet} \\
 &\quad (3 \text{ Kr.}) \\
 &+ \text{Risikotillæg for forventede Prisstignin-} \\
 &\quad \text{ger (1,75 Kr.).} \\
 &+ \text{Avance (1,25 Kr.).}
 \end{aligned}$$

Det er altsaa forkert blot at gennemføre Forkalkulationen under en Prisstigningsperiode paa Grundlag af Indkøbsprisen paa Budgeteringstidspunktet. Der maa først og fremmest tages Hensyn til Genanskaffelsesplanen og de forventede Indkøbspriser paa Genanskaffelsestidspunkterne ved til Indkøbsprisen paa Budgeteringstidspunktet at lægge et Risikotillæg for forventede Prisstigninger. Risikotillægets Størrelse afhænger selvfølgelig af Genanskaffelsesplanens Form og af den antici-perede Bevægelse af Indkøbspriserne. Men iøvrigt har Princippet helt almindelig Gyldighed. Gennemføres Forkalkulationen ikke paa denne Maade, men paa Basis af fortidige lave Indkøbspriser eller paa Basis af Indkøbsprisen paa Budgeteringstidspunktet, er det uundgaeligt, at »Lageret efterhaanden spises op«.

Har man købt Varen allerede før Budgeteringstidspunktet til en lavere Pris, eller lykkes det at foretage særlig gunstige Indkøb under selve Budgetperioden, berøres Forkalkulationen overhovedet ikke deraf. Disse heldige Indkøbsdpositioner giver sig natur-

ligvis Udslag i visse Ekstragevinster, som imidlertid ikke er andet end en Belønning for heldige Dispositioner: »Bei steigenden Preisen soll man sich grundsätzlich den Dispositionserfolg auch bezahlen lassen«¹³⁾.

Ved faldende Priser er det omvendt; her bør man fra Indkøbsprisen i Budgeteringstidspunktet fradrage et Beløb for det forventede Prisfald. Forventede Prisfald bør man straks lade komme Kunderne til Gode paa samme Maade, som de skal belastes med forventede Prisstigninger¹⁴⁾.

Med disse Bemærkninger er den principielle Side af Problemet tilstrækkeligt belyst. Dog maa der endnu henvises til to Punkter.

a) Det omtalte Kalkulationsprincip forudsætter, at Loven tillader at gennemføre Kalkulationer paa Grundlag af Genanskaffelsesprisen. For Danmarks Vedkommende er dette Spørgsmaal ordnet gennem § 7 i Handelsministeriets Bekendtgørelse af 19. Oktober 1939, som saa vidt jeg kan se paa Grundlag af Lovens uklare Tekst ikke kan fortolkes anderledes, end at den her nævnte Kalkulationsmaade er lovlig, saafremt den kalkulerede Avance holder sig indenfor de af Loven fastsatte Grænser¹⁵⁾.

b) Skal den lagte Plan vedtages til Realisering? Det afhænger af, om man anser den beregnede Avance som rimelig og om Køberen ogsaa aftager den planlagte Salgsmængde til 6 Kr. pr. ME og andre Forhandlere muligvis vil sælge under 6 Kr. pr. ME, saalænge Indkøbsprisen er lav. Muligvis er man nødt til at revidere og ændre Planen under Hensyntagen til disse Momenter.

11. Endelig nogle Ord vedrørende Afskrivningernes Ansættelse i Forkalkulationen. Da Forkalkulationen refererer sig til Fremtiden, maa Afskrivningerne ansættes m. H. t. den for Budgeteringsperioden planlagte Aktivitet. Disse Afskrivninger maa som altid beregnes paa Grundlag af Anlægsgenstandenes Anskaffelsessum. For at sikre Anlægsgenstandenes fremtidige Erstatning maa der desuden i Forkalkulationen ansættes kalkulatoriske Fornyelsesbeløb, hvis Størrelse afhænger af, hvor-

¹³⁾ E. Walb, Kaufmännische Betriebswirtschaftslehre, Leipzig 1938, S. 131.

¹⁴⁾ »Bei fallenden Preisen stellt man sich durch Kalkulation mit diesen besser, als wenn man nicht verkauft. Man nimmt jedenfalls den Umsatzgewinn mit, so dass solche Geschäfte als relativ gewinnbringend zu bezeichnen sind.« (E. Walb, l. c.).

¹⁵⁾ Se hertil Højesteretssagfører Kjeld Rørdams Fortolkning af den nævnte § 7 i »Politiken« af 24. Oktober 1939.

naar Erstatningen forventes at blive nødvendig, og hvor stort Erstatningsbeløbet sandsynligvis vil blive. Grundspørgsmaalet er altid: Hvilken Pris sikrer Kredsløbets uafbrudte Gang og giver en rimelig Fortjeneste? Besvarelsen af dette Spørgsmaal kræver, at man allerede paa Budgeteringstidspunktet tager Hensyn til Anskaffelsespriserne i Genanskaffelses- henh. Erstatningstidspunkterne.

12. En rigtig Forstaaelse af de her omtalte Synspunkter for Vurdering og Kalkulation er af afgørende Betydning saavel for Erhvervslivets Mænd som for Myndighederne. Det er ikke for meget sagt, naar man paastaar, at Regnskabsvæsenet med alle dets Grene netop i vor Tid har en Betydning for at forhindre Erhvervslivets Forfald, som slet ikke kan overvurderes. Med Rette fremhæver man ganske vist Arbejdets fundamentale Vigtighed for Erhvervslivets Opblomstring og en Nations Velstand. Arbejdet er imidlertid uden Nytte, hvis det ikke ledes og styres af rigtige og frugtbare Ideer. Hvad der er økonomisk rigtigt og frugtbart, kan imidlertid kun afgøres paa Grundlag af rigtige og effektivt tilrettelagte Regnskabsmetoder. Benyttelsen af Regnskabsvæsenets Teknik og Udnyttelsen af dets Muligheder i det Øjemed at vedligeholde og udbygge Landets Erhvervsliv er derfor et Maal, hvis Opnaaelse bør støttes af de ansvarlige Kredse med alle Kræfter.

BOGANMELDELSER

Ivar Jantzen: BASIC PRINCIPLES OF BUSINESS ECONOMICS AND NATIONAL CALCULATION. G. E. C. Gad. København 1939. 170 Sider.

De sidste 20 Aargange af statsvidenskabelige Kandidater kender Dr. techn. Jantzen fra Socialøkonomisk Samfund. Denne Forening, hvis Møder hovedsagelig besøges af Fagets alleryngste Aargange, var — og er — Stedet, hvor man diskuterer økonomisk Teori, hvor man tænker Tankerne helt tilbunds og gennem Abstraktioner søger ind til Tingenes inderste Væsen. Man kunde finde det ejendommeligt, at Dr. Jantzen, der gennem lang Tid var Leder af en stor Virksomhed, kunde finde Interesse ved at færdes i denne Kreds af unge Mennesker, men det, der ligger bag, er hans store videnskabelige Interesse. Gennem disse Møder stiftede han Bekendtskab med den økonomiske Videnskabs Arbejdsmetoder og førtes derved ind i et selvstændigt Arbejde med saadanne økonomiske Problemer, som laa inden for hans Interessefelt, og som kunde behandles med de Midler, han var trænet til at benytte.

Som første Resultat af disse Bestræbelser fremkom den store Artikel: »Voxende Udbytte i Industrien« i Nationaløkonomisk Tidsskrift 1924. Senere fulgte en Række andre Artikler og Foredrag, der med et Par Undtagelser havde det tilfælles, at de behandlede overskuelige Problemer af driftsøkonomisk Natur, og at de var udpræget teoretiske i den Forstand, at de reduceredes til saa enkle Forhold, at de kunde underkastes en eksakt Behandling.

I 1939 samlede Dr. Jantzen alle disse Artikler og udgav dem dels som et særligt Hefte af Nordisk Tidsskrift for Teknisk Økonomi dels i en engelsk Udgave under Titlen: Basic Principles of Business Economics and National Calculation. Betegnelsen Basic Principles er saare karakteristisk, fordi det gælder alle Afhandlingerne, at de netop søger ind til det fundamentale ud fra den Grundbetragtning, at kun, naar dette er klaret, har man en solid Basis for at finde Rede i det praktiske Livs brogede Mangfoldighed.

Der findes med en enkelt Undtagelse intet i denne Bog, som ikke tidligere har været trykt, og dog tror jeg, at alle, der interesserer sig for økonomisk Forskning, vil være Dr. Jantzen taknemmelig, fordi han har samlet disse Afhandling; thi de fleste af dem er af den Karakter, at man vil søge tilbage til dem for at faa klaret sine Tanker angaaende de Problemer, de behandler.

Den ældste og længste af Afhandlingerne i Voxende Udbytte, var i sin Tid et overordentlig værdifuldt Indlæg, der klarede mange Ting op, som tidligere havde været dunkle. Fra den ældre Literatur havde man i Økonomien været vant til at arbejde med Begreberne voksende, aftagende og

konstant Udbytte, som »Produktionslove«, der var gældende henholdsvis for Industri, Landbrug og Haandværk, men i denne Afhandling viser Forf., at der ikke gælder særskilte Love for de enkelte Produktionsgrene, men at disse Loves Gyldighed er et Spørgsmaal om Kapacitetsudnyttelse. Stigende og faldende Udbytte er et Udtryk for, at der i Produktionen af tekniske Grunde indgaar store udelelige Enheder, og konstant Udbytte kan strengt taget kun forekomme, hvor fuld Delelighed er tilstede og hvor alle Produktionsfaktorer kan forøges proportionalt.

I denne Afhandling forekommer ogsaa en klar og praktisk Definition af »Teknikgraden«, ligesom Relativiteten i Begrebet »faste« og »løbende« Omkostninger klargøres. Her er ikke Stedet til at gaa ind paa Detailler i denne Afhandling. De Problemer, den behandler, har siden været Genstand for omfattende Drøftelse af en Række andre Forf., men da den fremkom, betegnede den noget afgørende nyt, i hvert Fald her i Landet, og den har stadig Værdi ved sin klare Fremstillingsform; Dr. Jantzen er næsten genial, hvor det drejer sig om grafisk Fremstilling af udviklede Sammenhænge.

Den næste Artikel, der handler om Toldkrig, vakte ret livlig Kritik, da den fremkom. Hovedtesen er, at Frihandel vil føre til visse Virksomheders Ruin, fordi det vil kunne betale sig for tilsvarende Virksomheder i Udlandet, hvis deres eget Marked er beskyttet af Told, at eksportere til de løbende Omkostninger + Fragt, hvorved den hjemlige Virksomhed berøves sin Profit og Dækning for faste Omkostninger. Denne Trafik kan standses ved en ny Told, der er Dumpingmarginalen ÷ Fragt; den vil føre til Udnyttelse af den hjemlige Produktionskapacitet og vil saaledes skabe lave Produktionsomkostninger, og vil ikke føre til højere Priser for Forbrugerne.

Det af Forf. anvendte Eksempel er forsaavidt ejendommeligt, som det drejer sig om to Virksomheder, der ved fuld Kapacitetsudnyttelse og samme Omkostningsforhold sælger Halvdelen af Produktionen i Konkurrentens Land mod Afkortning i Prisen med Fragts Beløb. Man skulde dog synes, at de hurtigt kunde blive enige om en anden Ordning, og at en saadan Tilstand i hvert Fald ikke kunde overleve en Højkonjunktur, hvor Afsætningen i Hjemlandet vokser. De Resultater, Eksemplet giver, er derfor næppe almenlydige, men man faar dog et interessant Indblik i Toldkrigens Muligheder. Det viser, at Situationen kan komme til at ligge saaledes, at en Told ikke forhøjer Prisen i det Land, som indfører den, idet den udenlandske Eksportør i det »ubeskyttede« Land kan se sin Fordel ved at betale Tolden af sin Fortjeneste. Spørgsmaalet har imidlertid tabt Hovedparten af sin Interesse, efter at man er kommet ind paa en kvantitativ Regulering af Udenrigshandelen.

Den følgende Artikel, Rationalisering som Statsopgave, er Forf.s eneste Bidrag til den socialfilosofiske Diskussion. Hans Grundsynspunkt er, at Mennesket af Naturen er et Rovdyr, der — eventuelt paa andres Bekostning — kun har sin egen Interesse for Øje; Rovdyrinstinktet har hidtil været Fremskridtets Drivkraft gennem en haardhændet Udvalgelsesproces. Under denne Proces, der politisk har fundet Udtryk i Liberalismen, har de enkelte Individuer i deres Stræben efter Profit fuldkommengjort Teknikken og dermed øget Produktionsmulighederne stærkt; men samtidig er Produktionsmaskineriet i højere og højere Grad baseret paa et kompliceret Sammenspil af utallige Kræfter spredt over store Omraader; og derigen-

nem er det blevet overfølsomt for Forstyrrelser, hidrørende fra Individets, Grupper eller Landes snæversynede egoistiske Bestræbelser. Med andre Ord: Junglementaliteten, der har været saa stærk en Befordrer af Fremskridtet, er nu blevet dets Ødelægger; der kræves ikke længer Konkurrence, men Organisation.

Dr. Jantzen synes at se Redningen i en af Staten godkendt branchemæssig Organisation af det økonomiske Liv, hvorved Konkurrencen ophæves og erstattes med Kooperation, saaledes at den tekniske »Rationalisering« suppleres med en social »Rationalisering« til Opnaaelse af den Harmoni, der til syvende og sidst alene skaber en virkelig Rationalisering.

Folk, der har beskæftiget sig med socialfilosofiske Emner, vil næppe finde noget nyt i disse Betragtninger, og heller ikke noget Bidrag til Løsning af de Vanskeligheder, en saadan statsautoriseret branchemæssig Monopolisering vilde skabe; der er vel ikke paa Forhaand nogen Grund til at tro, at Konflikten mellem de vertikalt organiserede Grupper kortsynede Interesser skulde blive mindre end den tilsvarende Konflikt mellem de horisontalt organiserede, og der er vel heller ingen Grund til, at den skal have mindre forstyrrende Virkninger paa det økonomiske Liv, der jo i allerhøjeste Grad er baseret paa Samarbejde mellem de specialiserede Brancher.

Dr. Jantzens Betragtninger fører derfor over i Statsdiktaturet som den logiske Konsekvens. Heller ikke her er der nogen større Sandsynlighed for, at »det almene Vel« skal blive Maalet, af Hensyn til hvilket der rationaliseres eller økonomiseres, men der vil blive Mulighed for en rationel Udnyttelse af Kræfterne i de Grupper Interesse, som Staten i Kraft af Fler-tallet repræsenterer. Dog denne Tilstand kan meget vel tænkes at blive mere tilfredsstillende ogsaa for de ikke begunstigede Grupper; det er altid behageligere at blive barberet med en skarp end med en sløv Kniv.

Konsekvensen af Dr. Jantzens Tankegang er altsaa den saakaldte Planøkonomi, d. v. s. en centraliseret Ledelse af hele Landets Økonomi, en Betragtning af det nationale Samfund som en Forretning. Den her omtalte Artikel staar derfor som et Preludium til Resten af Bogen, som netop beskæftiger sig med en saadan national Forretning. Under Læsningen af disse Afhandlinger kan man ikke undgaa at faa den Opfattelse, at Dr. Jantzens Hjerte er hos denne Planøkonomi; det er baade hans Ingeniør-opdragelse og hans almindelige samfundsfilosofiske Indstilling, der fører ham derhen. Ikke desto mindre vil han ikke helt kaste sig i Armene paa Bevægelsen, og spredt mellem rent teoretisk Analyse finder man derfor Forsikringer om, at hans Beskæftigelse med disse Problemer ikke betyder nogen Kærlighed til Planøkonomien, men er dikteret af den Omstændighed, at alt driver i den Retning, og at man derfor maa have udredet Problemerne, for at Planøkonomien kan blive rationel. Disse Fornægtelser virker imidlertid snarere som Indicier end til at berolige den Læser, for hvem Planøkonomi er Pesten. Ikke desto mindre er disse Afhandlinger fra et videnskabeligt Synspunkt langt den værdifuldeste Del af Bogen og alene rigelig Undskyldning for dens Fremkomst.

I den første lille Artikel fra 1933 faar man for første Gang en klar Fremstilling af Sammenhængen mellem Udenrigshandelen og den nationale Velstand; man ser, hvorledes Udenrigshandelens Betydning eller Produktivi-

tet aftager med dens Størrelse, og man ser ogsaa, hvorledes denne Sammenhæng beror paa Sammensætningen af Landets naturlige Ressourser. Selvfølgeligheder, vil man sige, ja, men har disse Selvfølgeligheder fundet Udtryk i Handlinger eller politiske Krav? Uvidenheden om økonomiske Sammenhænge er saa stor, at det, der for den trænede er Selvfølgeligheder, faar den største praktiske Betydning.

Efter denne Indledning følger Bogens Tyngdepunkt, Artiklen: Om plan-økonomisk Teori. Dr. Jantzen definerer her Begrebet Økonomikreds. En Økonomikreds er en Samling økonomiske Bestræbelser, der er underkastet en fælles Vilje og Ledelse. Det kan være en enkelt Husholdning, en Erhvervsvirksomhed eller et stort Samfund bestaaende af mange Elementarkredse.

Med denne Definition har Forf. gennemført Analogien fra den private Erhvervsvirksomhed til Staten i økonomisk Henseende, og der bliver nu Basis for Anvendelse af Driftsøkonomiens fundamentale Sætninger paa Samfundets Økonomi. Dermed er Emnet for Resten af Bogen — med en enkelt Undtagelse — givet. Det falder udenfor en Anmeldelses Rammer at gaa i Detailler. Her skal blot bemærkes, at Fremstillingen er lysende klar, og at Forf.'s Opfindsomhed med Hensyn til praktisk grafisk Fremstilling fejrer nye Triumfer; enkelte Steder kunde Teksten til Figurer og Tabeller være mere udførlig.

Den Grundsætning, som Undersøgelserne Gang paa Gang resulterer i, er, at ligesom det i en Virksomhed gælder, at Økonomien kræver, at man ikke køber en Faktor ude fra, naar man har den selv, og at man først skal tage de mest produktive Maskiner i Brug, saaledes gælder det samme under »Planøkonomi«. Naar man har ledig Arbejdskraft, skal man ikke købe Ting i Udlandet, som kan laves af hjemlig Arbejdskraft, idet denne fra et nationalt Synspunkt maa anses for gratis. Den Valuta, man kan skaffe sig, maa — naar den ikke er tilstrækkelig til at dække alle Behov — fordeles paa Virksomhederne efter deres Produktivitet, d. v. s. efter Størrelsen af den Nationalindtægt, som kan skabes pr. Enhed af Valuta.

Efter den store Artikel følger et Par mindre Afhandlinger, der betyder en Supplering og Uddybning af Emnet, og Dr. Jantzen har efterhaanden udviklet denne Teori til noget i Retning af Fuldkommenhed. Han finder saaledes Grænsen for Selvforsyning under forskellige Forudsætninger, d. v. s. Grænsen for, at det skal kunne betale sig bedre at lave en Vare selv fremfor at skaffe sig den ved at lave en Eksportvare og tilbytte sig Varen fra Udlandet.

Midt under Behandlingen af disse Problemer kommer Dr. Jantzen ind paa Sammenhængen mellem en Krediteksponation og Valutareserver; det er utvivlsomt den stigende Valutagæld under Ekspansionen i 1934, der har inspireret denne Artikel. Bortset fra den klare Fremstilling af den Proces, hvormed Valutaforbruget sker, er der intet Nyt i denne Artikel. Vi har sikkert alle været klar over, at naar Nationalbanken stiller Midler til Raadighed for Bankerne eller Publikum, kan dette Beløb trækkes i udenlandsk Valuta, og at Nationalbanken derfor — med mindre Valutacentralen paa effektiv Maade overtager Reguleringen af Handelen med Udlandet — er begrænset i sin Kreditgivning af den Valuta, den kan disponere over.

Der er ingen Tvivl om, at vor Viden og Indsigt er væsentlig forøget ved

Dr. Jantzens Arbejde, særlig paa Planøkonomiens Omraade, men samtidig tror jeg, at hans Undersøgelser er af stor praktisk Betydning. De viser klart og tydeligt, hvilken Viden man skal være i Besiddelse af for at kunne drive Planøkonomi; man skal kende de forskellige Produktionsgrenes og Virksomheders Grænseimportkoefficienter. Noget rationelt Arbejde for at tilvejebringe denne Forudsætning, er saa vidt mig bekendt endnu ikke udført i større Udstrækning, men man er efterhaanden — ikke mindst takket være Dr. Jantzens Virksomhed — blevet opmærksom paa Spørgsmaalet og søger at skønne derom.

Men den vigtigste Betydning, som Dr. Jantzens Analyse har, er dog i mine Øjne, at den klart viser de uhyre Vanskeligheder, en Planøkonomi, naar den skal fortjene sit Navn, indebærer, og at den derfor maaske kan mane til nogen Forsigtighed i Fremmarchen ad denne Vej. Hele denne møjsommelige, og man kan godt sige i Praxis umulige Gruppering af Virksomhederne efter deres Importkvotient, og Udfindelsen af, hvor nye Eksportmuligheder eller importbesparende Produktioner ligger, gaar jo meget simplere, naar man tilpasser de udenlandske Vekselkurser, saaledes at der bliver fuld Beskæftigelse eller forhøjer Im- og Eksportpriser ved Told og Eksportpræmier, men denne Told eller disse Eksportpræmier skal ikke, saaledes som Dr. Jantzen antyder det, deskriminere; thi i saa Fald faar man ganske de samme uløselige Rangforordningsproblemer, som netop Reguleringen af Priserne skulde klare.

Jørgen Pedersen.

J. A. Tork: JERNBANETARIFFER OG OMKOSTNINGSBEREGNINGER. Ingeniørvidenskabelige Skrifter B. Nr. 19. G. E. C. Gad, København 1939. 92 Sider. Pris Kr. 3,00.

»Nærværende Afhandling søger at belyse de økonomiske Principper og Omkostningsforhold, som indvirker paa Fastsettelsen af Banernes Befordringspriser for Godsbefordringen« (Forord). For at finde den rigtige Tarif er det, siger Forfatteren, nødvendigt, »først at fordele de variable Udgifter paa de enkelte Befordringsarter, hvorved man faar disses Minimumsudgifter. Dernæst maa det gennem den senere Prisdifferentiering bestemmes, hvor meget Minimumsudgifterne skal forhøjes for at give Dækning for de faste Udgifter« (S. 25). Dette Prisdifferentieringsproblem har Forf. med Rette stillet i Midtpunktet af sine Undersøgelser. Selve den Maade, hvorpaa Prisdifferentieringen foretages, afhænger naturligvis af det Maal, Banen tilstræber med sin Prispolitik. Forf. fremhæver paa flere Steder rigtigt, at en Bane enten kan søge at opnaa den størst mulige Fortjeneste i en bestemt Tidsperiode eller at gøre den størst mulige samfundsmæssige Nytte ved at maksimere Konsumentrenten og at Prisdifferentieringens Form i høj Grad beror paa det Formaål, man tilstræber (se Side 75—81). Det er derfor ikke korrekt, naar Forf. paa Side 28 siger, at Differentiering er »en økonomisk Foranstaltning, som har til Formaål at skaffe den i Virksomheden bundne Kapital bedst muligt forrentet«.

Den analytiske Behandling af Prisdifferentieringsproblemet gennemføres af Forf. efter de gamle, fra Colson og andre kendte Linier, for hvilke det er karakteristisk, at der arbejdes med een eneste Efterspørgselskurve, nemlig Konsumenternes totale Efterspørgselskurve. En saadan Fremgangsmaade er imidlertid urigtig. Forf. siger selv: »Rigtig opfattet hidrører de

i denne Efterspørgselskurve angivne Kvantiteter fra de forskellige Befordringsarter og Varearter — med hver sin særlige Efterspørgselskurve (udhævet af Anmelderen) — der befordres til de differentierede Priser« (S. 76). Det er disse særlige Efterspørgselskurver for de enkelte Befordrings- og Varearter, der maa lægges til Grund for Problemets Behandling. En Prisdifferentiering gaar jo ud paa at opspalte Totalmarkedet i Delmarkeder og at sætte Priserne for de forskellige Delmarkeder i Henhold til de for disse Markeder gældende Efterspørgselskurver. En rigtig Behandling af Prisdifferentieringsproblemet efter det antydede Princip er allerede paa et tidligt Tidspunkt netop i Sammenhæng med Jernbanetarifproblemer blevet givet af Edgeworth (Application of Probabilities to Economics, Econ. Journal 1910 og Railway Rates, Econ. Journal 1912; begge Afhandlinger er genoptrykt i Papers relating to Political Economy) og det vilde have været til Bogens Fordel, hvis Forf. havde taget Hensyn til disse Arbejder.

Disse faa Indvendinger mod nogle af de af Forf. omtalte Problemer forringer dog ikke Bogens ubestridelige Værdi. Den klare og grundige Fremstilling af alle væsentlige Spørgsmaal, der knytter sig til Fastsettelsen af Jernbanetariffer, danner et udmærket Grundlag for en videre Drøftelse af disse stadig aktuelle Problemer, og Bogen vil derfor sikkert finde mange Læsere. Den betyder en værdifuld Berigelse af den her i Landet ikke særlig righoldige Literatur vedr. Trafikspørgsmaal.

Erich Schneider.

Erich Schneider: EINFÜHRUNG IN DIE GRUNDFRAGEN DES INDUSTRIELLEN RECHNUNGSWESENS. G. E. C. Gads Forlag, København 1939. 178 Sider. VIII Bilag.

Professor ved Aarhus Universitet E. Schneider har udgivet en Lærebog for de Studerende (vordende Økonomer og Ingeniører). Fremstillingen, der er paa Tysk, er iflg. Titlen en Indføring i det industrielle Regnskabsvæsens Grundproblemer. I Forordet betoner Forf., at Bogen er skrevet i Overensstemmelse med Maalene for akademisk Undervisning, saaledes at man forgæves vil søge, hvorledes Virksomheden X har organiseret sit Regnskabsvæsen, eller hvorledes Virksomheden Y kalkulerer. Fremstillingen har med andre Ord til Formaal at trække de principielle Linier for det industrielle Regnskabsvæsen frem. Der forudsættes kun Kendskab til det dobbelte Bogholderis Teknik og til Aarsafslutningens Teknik.

Væsenforskellighederne inden for alt industrielt Regnskabsvæsen ligger, naar man har ovennævnte Maal for Øje, deri, om der i Regnskabsvæsenet arbejdes med »virkelige« Tal (Ist-Kosten) eller under en eller anden Form med Tal baseret paa Budget. (Partiel- eller Totalbudget).

I en forholdsvis kort Indledning behandles Omkostningsbegrebet, Synspunkter for Opdeling i Driftsbogføring og Finansbogføring (Geschäftsbuchhaltung) samt Omraadet Omkostningsstatistik. Forf. bygger i stor Udstrækning paa Synspunkter fremsat i nogle Artikler i 1937—38 i Tidsskriftet »Technik und Wirtschaft« af dettes Udgever, Dr. Ing. Otto Bredt, Berlin, med hvem Forf. iflg. Bogens Forord har staaet i nært Samarbejde.

I et Afsnit betegnet: »Die beiden Grundformen der Betriebsrechnung: Auftragsrechnung und Abteilungsrechnung«, foretager Forf. et noget voldsomt Opjør med »Kalkulationsregnskabet«. Det ligger Forf. meget stærkt paa

Sinde at betone, at et Regnskabsvæsen, der har til Maal at fremstille Tal til Brug for Efterkalkulationer, er logisk uholdbart og forældet, medens derimod et Regnskabsvæsen, der tilsigter ved Indtræden af Forkalkulationen at konstatere Afdelingernes Indsats, er det eneste rigtige, selvom der maa gives Afkald paa den afstemmelige Efterkalkulation.

Fremstillingen, der naturligvis i det væsentlige maa blive en Gennemgang af det interne Driftsregnskabs Omraade, behandler dette, efter i et kortere Kapitel at have fremstillet Synspunkterne for Stykkostregnskabet, ud fra følgende Hovedinddeling: 1. Det interne Driftsregnskab som »Kalkulationsregnskab« paa »Ist-Kosten« Grundlag, 2. Det interne Driftsregnskab som »Kalkulationsregnskab« paa »Plankosten« Grundlag, og 3. Det interne Driftsregnskab som Afdelingsregnskab paa »Totalplanung« Grundlag.

Med Udgangspunktet i en principiel Opdeling af en industriel Virksomheds interne Hovedomraader i a) Indkøbsfunktion (Einkaufsbereich), b) Produktionsfunktion (Transformationsbereich) og c) Salgsfunktion (Geschäftsbereich) giver Forf. i de nævnte tre Kapitler en Fremstilling af Væsenforskellighederne imellem de tre Regnskabsformer.

Fremstillingen peger paa de Svagheder, der givetvis altid vil være ved »Kalkulationsregnskab« paa »Ist-Kosten« Grundlag, hvor bl. a. Beskæftigelsesgradens Svingninger kommer til at øve Indflydelse paa Sammenligningsgrundlaget, og hvor der naturligvis ikke ved Hjælp af Bogføringen alene er Lejlighed til at konstatere Afvigelser imellem Budgettal og faktiske Beløb.

I Afsnittet om det interne Driftsregnskab som »Kalkulationsregnskab« paa »Plankosten« Grundlag redegør Forf. for Fordele og Mangler ved den Regnskabsform, der bygger paa Anvendelse af Normalpris for Materialer og forudberegnete Timepriser for Hoved- og Hjælpeafdelingens Arbejdsindsats. Ved at indskyde disse faste »Soll-Werte« i Regnskabssystemet opnaas, at man af Produktionsregnskabet kan udlede det talmæssige Udtryk for: 1. Afvigelse paa Grund af Svingning i Beskæftigelsesgraden, og 2. Afvigelse paa Grund af de faktiske Omkostningers Uoverensstemmelse med de budgetterede.

Paa Grund af den enkelte Ordres Midtpunktstilling i Regnskabssystemet, der kræver Efterkalkulation paa »Ist-Mengen« og »Ist-Stunden« Grundlag, opnaas imidlertid ikke en fuldstændig talmæssig Kontrol med Produktionsafdelingen, idet man kan hævde, at den Kendsgerning, at der ikke er arbejdet med Planværdier for den til Salgsfunktionen overførte Produktion, stadig tilslører Beregningen af disse to Afdelingers virkelige Indsats.

Ved at forlade Kalkulationsregnskabet, d. v. s. opgive Efterkalkulationen (NB!) og indskyde budgetterede Enhedspriser for den planlagte Produktion, d. v. s. Opbygning af det interne Driftsregnskab som Afdelingsregnskab paa Grundlag af en »Totalplanung« (Standardmetoden) opnaas derimod — udover de Fordele som nævntes i Forbindelse med Omtalen af »Kalkulationsregnskabet paa Plankostengrundlag« — at Afvigelserne inden for Produktionsafdelingen yderligere opspaltes i: 1. Afvigelse i »Materialbereich«, og 2. Afvigelse i »Arbeitsbereich«, hvilket udlagt vil sige, at der gives talmæssige Udtryk for det Tab eller den Fortjeneste, Produktionsafdelingen har opnaaet ved Mer-

eller Mindre-Forbrug af Materialer i Forhold til Forkalkulationen og for det Resultat (Tab eller Fortjeneste), Produktionsafdelingen paa det tidsmæssige Omraade har opnaaet, set i Relation til »Planstunden« ved den aktuelle Beskæftigelsesgrad.

Det maa siges, at Forf. i sin Fremstilling har behandlet Problemer, der har den allerstørste Interesse for den fremtidige Regnskabsaflæggelse, men det forekommer Anmelderen, at der er gjort altfor haardt op med de gængse veltjente Fremgangsmaader til Fordel for »Afdelingsregnskabet«. Især maa det betones, at der ikke i Fremstillingen paa tydeligere Maade er peget paa »Afdelingsregnskabs« Begrænsning. Det maa naturligvis erkendes, at i Teorien kan man naa langt under Devisen »Stückkostenverrechnung ist Sollkostenrechnung«, men det burde have været anført paa tydeligere Maade, at i Praksis er det særlig Virksomheder med Seriefabrikation (subs. Massefabrikation), der har Udbytte af denne Regnskabsform. Om dette Forhold indskrænker Forf. sig til flg. Bemærkning: »Nur in ganz wenigen¹⁾ Fällen ist die Betriebsrechnung auf der Grundlage geplanter Herstellkosten nicht durchführbar, nämlich dort, wo die Einzelfertigung herrscht und sich die einzelne Vorrechnung nicht lohnt.« Man maa derfor stille sig noget tvivlende over for Værdien af i denne Form at indføre Studenterne — med deres spinkle regnskabsmæssige Indsigt — i disse Synspunkter.

Et særligt Afsnit af Bogen helliger Forf. Behandlingen af Kontoplaner og Synspunkterne for Sammenspillet mellem Finansbogholderiet (Geschäftsbuchhaltung) og det interne Driftsregnskab (med vedføjede Eksempler). Der skelnes her mellem tre Grundformer: 1. Radikaler Monismus, 2. Gemæssigter Monismus og 3. Dualismus. Ved radikaler Monismus forstaar Forf. de Kontoplaner, der paa Grundlag af det dobbelte Bogholderis Systematik har sammenbygget Finans- og Driftsbogholderiet til en Enhed. Ved gemæssigter Monismus forstaas de Kontoplaner, der nok har sammenbygget de to Regnskabsomraader, men som for Afdelingsregnskabernes Vedkommende betjener sig af Statistik, dog baseret paa Bogholderiets Tal. Ved Dualismus forstaas endelig den Regnskabsorganisation, der betjener sig af to adskilte Bogholderier (Geschäftsbuchhaltung og Betriebsrechnung), der dog er sammenknyttet ved afstemmelige Mellemregnskabskonti og iøvrigt baseret paa det dobbelte Bogholderis Systematik.

Som den typiske Repræsentant for radikaler Monismus nævnes Professor Schmalenbachs Kontenrahmen. Forf. maa formentlig her have gjort sig skyldig i en Misforstaaelse, idet Schmalenbachs Kontoplan i Realiteten dækker alle tre af Forf. nævnte Former, men Schmalenbach har i sin Bog ladet dette Spørgsmaal staa aabent til individuel Afgørelse, hvilket bl. a. fremgaar af følgende:

Der vorliegende Kontenplan geht davon aus, dass das gesamte Rechnungswesen eines Betriebes in allen seinen Teilen ein Ganzes bilden muss. Auch Erhebungen, die z. B. auf statistischem Wege oder in unmittelbarem Zusammenhang mit der praktischen Arbeit erfolgen, stehen nicht ausserhalb der Buchhaltung. Andererseits darf der Kontenrahmen nicht so verstanden werden, als ob durch ihn eine Ein-

¹⁾ Fremhævet af Anmelderen.

heitlichkeit gefordert würde, die sämtliche Buchhaltungsarbeit in eine einzige Abteilung zwingt. Auch darf man nicht glauben, dass etwa bestimmten Buchhaltungsformen der Vorzug gegeben werde. Ganz besonders ist darauf hinzuweisen, dass nicht überall da, wo von einem Konto die Rede ist, ein wirkliches Konto der doppelten Buchhaltung gemeint sei. Es ist durchaus in der Ordnung und muss in vielen Fällen empfohlen werden, nicht die äusseren Formen der doppelten Buchhaltung anzuwenden, sondern sich anderer Formen der Statistik zu bedienen.

Aber den einen grossen Vorzug der doppelten Buchhaltung, die systematische Erfassung der Bewegungsvorgänge, sollte man um keinen Preis aufgeben. In diesem Grundsatz der Erfassung der Vorgänge an ihren beiden Enden liegt ein so ungemein grosser Vorteil, dass man nicht auf ihn verzichten sollte¹⁾.

Endelig fremgaar det tydeligt af det bekendte grundlæggende Skema i »Kontenrahmen« (6. Udgave, S. 16), at Schmalenbach fuldtud er bekendt med Begreberne Finansbuchhaltung (Geschäftsbuchhaltung) og Betriebsbuchhaltung.

Professor Schneider giver ogsaa i sin Omtale af Kontoplaner førnævnte Ingeniør O. Bredt Forrangen ved med Forkærlighed at behandle denne Forfatters Synspunkter for Kontoplaner, der i det væsentlige bygger paa en Adskillelse mellem kortfristet Betriebsrechnung og langfristet Geschäftsbuchhaltung, men som tilsyneladende ikke betjener sig af afstemmelige Mellemregningskonti.

Som tidligere nævnt er der i Bogen rørt ved »livsvigtige« Problemer for Fremtidens industrielle Regnskabsvæsen, men det kan maaske siges, at Bogen gennem en noget ensidig Fremstilling har fjernet sig noget fra det, Titlen giver Udtryk for. Hvad Bogens Værdi for de i Praksis virkende Industridrivende, Grossister, Revisorer m. fl. (Forord og Forlagsanmeldelse) angaar, tror jeg, at den Kendsgerning, at Forf. har betjent sig af en vanskelig tilegnelig Symbolbetegnelse i Forbindelse med en — efter mit Skøn — ofte overflødig matematisk Bevisførelse, vil virke som en Hemsko for en større Udbredelse i disse Kredse.

Palle Hansen.

BETÆNKNING ANGAAENDE FÆRØERNES ERHVERVSLIV, afgivet af det af Statsministeriet under 12. April 1938 nedsatte Udvalg. H. N. Jacobsens Bokahandls Accidenstrykkeri, Thorshavn 1939. 299 S.

Den meget sparsomme Litteratur om Færøernes økonomiske og sociale Forhold er for nylig blevet forøget med et meget værdifuldt Bidrag, idet det af Statsministeriet nedsatte Udvalg har afgivet sin Betænkning angaaende Færøernes Erhvervsforhold. Det er en hel Færøernes Erhvervs- og Samfundsliv, spækket med statistiske Oplysninger og konkrete Meddelelser, man her bliver præsenteret for.

Betænkningen begynder med en interessant Beskrivelse af Hovederhvervet, Fiskeriet, omtaler dernæst Landbruget, Industrien, Minedriften, Hval-

¹⁾ »Kontenrahmen« 6. Udgave, S. 5.

fangsten, Jagten og Fuglefangsten, Pelsdyravlen, Handelen og slutter med nogle mere spredte Afsnit bl. a. om Financieringsforhold og Samfærdsel. Det er ikke Hensigten her at gaa nærmere ind paa alle disse Omraader, men alene at fremhæve et Par Momenter, særlig til Belysning af de sociale Forhold.

Et stort Problem paa Færøerne er Spørgsmaalet om Forbrugerkredit til Fiskerne. Disse faar deres Løn af Rederen i Form af Andel i Udbyttet, som udbetales ved Fiskesæsonens Slutning om Efteraaret. Resultatet er, at Fiskeren og hans Familie kommer ind paa at leve af Forskudsudbetaling af Løn fra Rederen og Kredit fra Købmand. Denne Ordning foreslaas nu legalt reguleret saaledes, at der oprettes en Lønningsfond, der skal yde forlods Udbetaling af Fiskerens forventede Løn med indtil 80 Kr. mdl. i det halve Aar, Fiskeren er paa Søen. Skønt Beløbet i danske Øren lyder meget ringe, vil en saadan Forskudsudbetaling dog betyde, at Fiskeren normalt faar langt den største Del af Pengelønnen udbetalt paa Forhaand. Opnaar Fiskeren ikke at indtjene saa meget, regner Kommissionen med, at det for meget udbetalte maa betragtes som tabt, og det skal da dækkes af Kontingenter fra de andre Fiskere og ved et Statstilskud til Ordningen.

Som et andet socialt Problem kan man nævne Færøernes meget store Sæsonarbejdsløshed, idet der kun fiskes i Sommerhalvaaret. Man har arbejdet paa at faa en Bearbejdning af Ulden igang paa Grundlag af denne Sæsonledighed; men hidtil har Fiskerne — trods deres meget ringe Aarsindtægt — ikke vist større Interesse herfor.

Betænkningen gaar ind paa Mulighederne for at kunne udvikle en Industri, navnlig som Eksportindustri i Tilknytning til Fiskeriet; der er dog ogsaa — navnlig fra de færøske Udvalgsmedlemmers Side — nogen Interesse for en Hjemmemarkedsindustri. Det kan ikke nægtes, at det undertiden virker lidt grotesk, naar Problemerne diskuteres i den færøske Størrelsesorden, saaledes kan man jo vanskeligt tage det helt alvorligt, naar man et Sted ser en Mindretalsindstilling gaa ind for Selvforsyningspolitik.

Mellem Linierne — og undertiden ogsaa paa Linierne — giver Betænkningen — sikkert noget imod dens Hensigt — sin Læser et Indtryk ogsaa af andre Sider af færøsk Erhvervsliv: man faar et Indtryk af stor Flid og Sparsommelighed, men ogsaa af udbredt manglende Evne til Samarbejde baade indbyrdes og med udenforstaaende, hyppigt ringe forretningsmæssig Kunnen, undertiden stor, men ikke altid velbegrundet Optimisme.

Man lukker Betænkningen med Forstaaelsen af, at man har faaet et Indblik i en lille Verden for sig med mange Problemer at løse; og det er jo ganske sundt at blive erindret om, at der inden for Danmarks Grænser lever en Befolkningsgruppe under væsentligt ringere økonomiske Vilkaar end den øvrige Befolkning.

De Forslag til Afhjælpning af Manglerne, Kommissionen stiller, er ikke revolutionerende. Mod gennemgribende indre Reformers taler den Omhu, hvormed man værner de forskellige Grupper bestaaende Rettigheder; ikke mindst kommer dette frem, naar man vil reservere den gode Betaling fra de primære Markeder for Kutterflaaden og for de ganske faa eksisterende Trawlere, medens nye Trawlere skal henvises til at afsætte Fangsten paa de sekundære Markeder. Har det været vanskeligt at enes om indenlandske Reformers, synes der ikke at have været større Uenighed om Ønskeligheden af store Laan fra Moderlandet, f. Eks. til den omtalte Lønningsfond og til

Fiskerflaadens Fornyelse. Nogen Afvejning af Betimeligheden heraf paa længere Sigt træder ikke frem. Under de nuværende Forhold har den sidste Del af Programmet næppe store Muligheder for at blive gennemført, og man skal derfor næppe vente, at Betænkningen vil bringe store praktiske Resultater; men man kan jo glæde sig over den interessante Redegørelse og haabe paa, at Klipfisken vil stige i Pris.

Kjeld Philip.

P. A. Callø: KREDITFORENINGERNE OG LANDBRUGETS GÆLDSPROBLEM. København 1939. 127 S.

Denne Redegørelse falder i tre Hovedafsnit: Kreditforeningernes Historie, Kreditforeningernes Teknik og Organisation og Kreditforeningerne og Landbrugets Gæld.

Første Afsnit giver en overordentlig interessant Redegørelse for hele Kreditforeningssystemets Udvikling her i Landet fra det første famlende Forsøg og indtil det høje tekniske Stade, hvorpaa det nu staar.

I andet Afsnit er det bl. a. værd at hæfte sig ved Direktør Callø's Betragtninger over Vurderingsansættelserne. Det var et af de Spørgsmaal, som blev ret indgaaende behandlet i Realkreditkommissionens Betænkning, idet som bekendt Vurderingerne særlig i visse Egne af Jylland laa meget højt. Direktør Callø vil heller ikke benægte, at en ikke ringe Optimisme har gjort sig gældende ved Vurderingerne. Han udtaler herom paa Side 57, at »Vurderingerne vidner om et lyst Syn paa Landbruget. Saaledes har det altid været, og saadan er det den Dag i Dag«. Han afviser ganske vist ikke Bestemmelsen i den nye Kreditforeningslov om, at Vurderingsmændene skal være uafhængige af Laantagerne, men har paa den anden Side ikke nogen overdreven Tro paa, at det lyse Syn vil blive væsentligt ændret.

Langt det interessanteste Afsnit er det sidste om Kreditforeningerne og Landbrugets Gæld. Det kan ikke forundre, at Kreditforeningsmanden langt fra anser Kreditforeningernes historiske Mission for afsluttet. Den Gældspolitik, vi skal føre i Fremtiden, er bundet til dette System, mener Direktør Callø, og han gaar ind for højforrentede Kreditforeningslaan, som man har Mulighed for at omprioritere. Han beskæftiger sig iøvrigt indgaaende med de forskellige Forslag til konjunkturbestemte Renteydelser, der har set Dagens Lys i den sidste halve Snes Aar, og stiller sig som Helhed køligt overfor disse Former for Renteydelser. Dog lader han en lille Dør staa aaben for den konjunkturbestemte Rente, nemlig specielt for Arve- og Sælgerprioriteter. Saadanne Foranstaltninger kan begrundes med, at det vel ikke er helt urimeligt at lade Sælgeren og Medarvingerne tage Del i Risikoen ved Ejendommens Drift.

Til Slut kan det anføres, at Direktør Callø vender sig mod at gøre Landbrugets Forrentningsprocent til Reguleringsmaalestok for konjunkturbestemte Renteydelser, idet han er bange for, at Opgivelserne fra de regnskabsførende Brug under de Forudsætninger maaske ikke bliver helt rigtige. I Stedet skulde man bruge objektive Kriterier, d. s. v. Priser. Hertil kan anføres, at man formentlig nok uafhængigt af Det landøkonomiske Driftsbureau kunde beregne et brugeligt Indeks for Landbrugets Konjunkturer f. Eks. paa Grundlag af den officielle Statistik. Dernæst maa man stille sig tvivlende overfor, om et rent Prisindeks er det rigtige Maal for

Landbrugets Konjunkturer; dette kan i hvert Fald ikke være Tilfældet, hvis det skal anvendes indenfor de enkelte Ejendomsgrupper. Her kommer man antagelig ikke uden om, at et saadant Indeks maa være en Funktion baade af Pris og Mængde.

Kjeld Bjerke.

TRAFIKKOMMISSIONENS BETÆNKNING. (Betænkning afgivet af den af Ministeren for offentlige Arbejder under 30. December 1936 nedsatte Trafikkommission). København 1939. I—II. 217 + 500 S.

Kommissionens Opgave er ifølge Kommissoriet at fremsætte Forslag til en samlet Trafikplan for Landet og til de regulerende Foranstaltninger, der i denne Forbindelse eventuelt vil være nødvendige for at opnaa en i økonomisk og samfundsmæssig Henseende rational Ordning af den erhvervsmæssige Person- og Godstransport. Til Medlemmer af Kommissionen valgtes et stort Antal Medlemmer repræsenterende politiske Partier, bestaaende Institutioner og Organisationer.

I Betænkningen hævdes det, at »Søtransporterne udtrykkelig er undtaget fra de Forhold, som skal være Genstand for Drøftelse i Kommissionen«, og at »en samlet Vejplan for hele Landet bør efter Flertallets Opfattelse udarbejdes af Vejautoriteterne«. Følgen heraf har været, at Betænkningen ikke indeholder noget Forslag til en samlet Trafikplan, men en Række Bidrag af større eller mindre Betydning. Af Bilagene, der fylder 500 tætrykte Sider, er der Anledning til at fremhæve Kontorchef Stjernquists og Dansk Vejlaboratoriums udmærkede Redegørelse for forskellige Specialforhold.

Man er fra alle Sider klar over, at den Opgave, som Regeringen stillede i 1936, hidtil ikke er løst, og at der endnu ikke er skabt nogen Koordination mellem de forskellige Trafikmidler. Dette kan heller ikke siges at være strengt nødvendigt, saafremt Regeringen som hidtil er i Stand til at støtte Udviklingen af alle Trafikmidler. Skulde det Tidspunkt indtræde, at der opstaar Kapitalvanskeligheder ved at opfylde Trafikanternes Ønsker, og der kun bliver Kapital disponibel til en begrænset Mængde Nyanlæg, og eventuelt kun en begrænset Mængde Valuta disponibel til Trafikformaal, vil Ønsket om en samlet Trafikplan igen blive aktuelt. Jeg kunde tænke mig, at det allerede nu vilde være ønskeligt at lade dette Spørgsmaal undersøge af et ganske lille Udvalg, hvis Medlemmer alle burde være uafhængige af bestaaende Trafikinteresser.

P. P. Sveistrup.

BOGANMELDELSER I NÆRVÆRENDE HEFTE

	Side
<i>Ivar Jantzen: Basic principles of business economics and national planning (Jørgen Pedersen) .....</i>	53
<i>J. A. Tork: Jernbanetariffer og Omkostningsberegninger (Erich Schneider) .....</i>	57
<i>Erich Schnelder: Einführung in die Grundfragen des industriellen Rechnungswesens (Palle Hansen) .....</i>	58
<i>Betænkning angaaende Færøernes Erhvervsliv (Kjeld Philip)....</i>	61
<i>P. A. Callø: Kreditforeningerne og Landbrugets Gældsproblem (Kjeld Bjerke) .....</i>	63
<i>Trafikkommissionens Betænkning (P. P. Sveistrup).....</i>	64

MODTAGEN LITTERATUR

- Bonow, Mauritz: Sveriges försörjning under kris. Stockholm 1940.
 Bonow, Mauritz: Sveriges livsmedelförsörjning. Stockholm 1940.
 Eucken, Walter: Die Grundlagen der Nationalökonomie. Jena 1940.
 Gjörös, Axel: Hur övervakas priserna? Stockholm 1940.
 Graham, Frank D., og Charles R. Whittlesey: Golden avalanche. Princeton 1939.
 Hausleiter, L. F., og John Brech: Ist England stark genug? Hamburg 1939—40.
 Hoffmann, Walther: Wachstum und Wachstumsformen der englischen Industriewirtschaft. Jena 1940.
 International Labour Office. Employment, wages and international trade. Geneva 1940.
 League of Nations. Raw materials and foodstuffs. Geneva 1939.
 Lester, Richard A.: Monetary experiments. Early American and recent Scandinavian. Princeton 1939.
 Lösch, August: Die räumliche Ordnung der Wirtschaft. Jena 1940.
 Machlup, Fritz: The stock market, credit and capital formation. London 1940.
 Ohlin, Bertil: Kunna vi hejda varufördyringen? Stockholm 1940.
 Paulson, Eilif W.: Norsk regnskabslovgivning. Oslo 1940.
 Pipping, Hugo E.: Landsbygdens sociala problem i Finland kring mitten av 1800-talet. Helsingfors 1940.
 Utrikespolitiska Institutet: Finlands blå-vita bok. Stockholm 1940.
-

AALBORG AKVAVIT.

Redaktionens Adresse: Østerbrogade 116, København Ø.
Annonceekspedition: Gyldendalske Boghandels Annonce-Afd., Klareboderne 3. Tlf. 775
Tidsskriftets Bogladepris: 12 Kr. pr. Aargang, Enkeltalg 3 Kr. pr. Hefte.

